А И Доброхотова

ПИЖЕДЫЛШЕ ЙОЧА ЧЕР

ЙОШКАР-ОЛА • 1959

Мар. л.
2-1965

А. И. ДОБРОХОТОВА

ПИЖЕДЫЛШЕ ЙОЧА ЧЕР

КНИГАМ ЛУКШО МАРИЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЙОШКАР-ОЛА * 1959

ЛУДШО-ВЛАКЛАН

«Пижедылше йоча чер» нерген брошюра кумда массылан, поснак азан ава-влаклан лукталтеш. Тиде книгаште пижедылше йоча чер нерген да тудын ваштареш кузе кучедалаш кўлмö нерген ойлалтеш. Тиддеч посна пижедылше йоча чер ваштареш кучедалмаште ача-ава деп педагог-влакын кузе полшен кертмышт нергенат каҥаш пуалтеш.

Гос. Публичная Библиотека в Ленинграде

ОНЧЫЛМУТ

Инфекционный але пижедылше йоча черлан—ырлыган, коклюш, дифтерий, скарлатина, вўдшедра, свинка да дизентерий шотлалтыт. Нине чер дене утларакшым йочавлак (ик ияш гыч 8 ияш марте) черланат, но нине чер дене кугыен-влакат черланен кертыт.

Шукерт ожнат огыл, але мемнан шарныме жапыште, Великий Октябрьский социалистический революций деч ончыч—пижедылше йоча чер мемнан элысе йоча коклаште пеш кумдан шарлен шоген. Йоча-влакын черланен колымаштышт пижедылше чер тўнг причинылан шотлалтын. Кугыжан Российыште йоча-влак утларакшым пижедыше чер дене черланен коленыт.

Кумда шемер калыкын неле илыш условийже, культура шотышто ўлнö шогымыжо, поснак санитарный культура шотышто, медицинский полышым налын кертдымыже—тиде чылажат кугыжан Российыште пижедылше черлан кумдан шарлашыже полшен да тиде чер дене колымаш процент нölталалташ йöн лийын.

Самырык советский государство первый кечылаштыжак пижедылше черым шараш полшышо причина ваштареш да черланен колымо ваштареш кучедалаш тўнгалын.

Мемнан элысе шемер калыкын материальный илышыжым саемдаш, тудын культурный кўкшытшым нölталаш да чыла культурымат, нунын кокла гыч санитарныйымат, кумдан шараш советский власть чарныде кучедалеш. Олалаште, тыгак яллаштат советский калыклан ак деч посна кўкшö квалификациян медицинский полыш пуалтеш. Великий Октябрьский социалистический революций деч вара мемнан элыште тўрлö лечебно-профилактический учреждений-влакым: йоча консультацийым, поликлиникым, ясльым, санаторийым, больницым да тудын отделенийлажым, шöр продуктым ямдылыше кухньым пеш шуко почмо. Тўжем дене врач-педиатор да средний медицинский пашаен-влак государствын колтымо оксаж дене

йоча-влакым эмлат, черланыме ваштареш ончылгоч тӱрлӧ мерым ыштат. Калыкын тазалыкшым аралыме тыгай система ик капиталистический элыштат уке.

Капиталистический эл-влакын государственный бюджетышт почеш калыкын тазалыкшым аралыме ситемылан окса пеш шагал колталтеш. США-ште миллион дене шемер калык медицинский полышым налын огыт керт.

Советский Союзышто калыкып тазалыкшым аралыме пашалан окса пеш шуко колталтеш, окса колтымаш ий гыч ийыш эреак кушкын шога.

Великий Отечественный войнан неле ийлаштыжат советский государство йоча-влаклан лечебный профилактический полышым пуаш эреак оксам шуко колтен шоген.

Тидлан кӧра фашистский Германий ваштареш кучедалме жапыштат, война пытымекат, калык озанлыкым нӧлталме неле ийлаштат мемнан элыште пижедылше йоча чер шарлымаш кугун шижалтын огыл, а капиталистический эллаште, мӧнгешла, тудо кумдан шарлен.

Социалистический строительствын чыла областьлаштыжат советский государство шкенжын мероприятий-влакым шуктымаште советский калыкын кӱкшӧ сознательностьыштлан энгертен шога. Калыкын тиде сознательностьшо пижедылше йоча чер ваштареш умбакыже кучедалмаштат пеш кӱлешан. Тиде кучедалмаште тӱрыс сенгымашке тупам гына шуаш лиеш, кунам тыште чыланат, эн ончычак ача-ава ден воспитатель-влак, активныи участвоватлаш тӱнгалыт. Тидлан кӧра нуно эн ондак пижедылше кажне чер кузе тӱнгалмым, инфекцийын источникшым, тудын кузе шарлен кертмыжым да черым шараш полшышо условийжым палышаш улыт.

ПИЖЕДЫЛШЕ ЧЕР НЕРГЕН УМЫЛЫМАШ

Пижедылше чер микроб-влак гоч пижеш да тудо черле йоча деч таза йоча деке куснен кертеш. Микроб-влак— тиде пеш тыгыде илыше организм-влак улыт, нуным микроскоп гоч веле ужаш лиеш. Кажне пижедылше чер посна микробшым шарен ылыжеш. Логар ан да нер кӧргысӧ тазылам, руным, шоло гыч лекше выделенийым але черлын вӱржым кӱлешан питательный средашке уштарымеке, микроб-влакым раш ужаш лиеш. Тыге, мутлан, дифтерий дене черланыше енгын логар ан да нер гыч тазылам ватка дене налын, имне вӱр гыч ямдылыме питательный

средашке йыгалтен, питательный средан пробиркым шокшо верышке (термостатыш) шындена гын, тидым ужына: 12—24 шагат гыч тиде питательный среда ўмбалым пуныштышо гай чора налеш, а тидыже пеш шуко микроб-влакын иктыш чумыргымыштым ончыкта. Саде чора гыч налын, янда ўмбалан вичкыж мазок (лончо) ыштaлтеш, тудым лўмын ямдылыме чия дене чиялтат. Чиялтыме мазокым микроскоп гоч ончымо годым лыкынлукын кийылтше вичкыж палочка-влакым ужаш лиеш. Нине дифтерийым шарыше микроб-влак улыт. Кеч-могай чер дене черланыме годымат, черым шарыше посна микроб-влак тўжваке тўрлö семын лектын кертыт.

Пижедылше чер микроб деч посна шарлен огеш керт. Туге гынат йочан организмышкыже ик микроб логалме дене гына чер але тўнгалын огеш керт: микроб-влак йочан организмыштыже черым тўнгалдеат йлен кертыт. Тыге, южо йоча-влакын логар аг да нер кöргысö тазылам шымлыме годым дифтерийный микроб-влакым муыт, но нине йоча-влак але таза кодыт. Тыгай явленийым бациллоносительство маныт, а йоча-влак—бациллоноситель—бациллым нумалше але бацилла черан лийыт. Вес примерым ончыктена. Ик ешыште кум йоча улмаш, эн ондак школыш коштшо йоча ырлыган дене черланен, тудын почеш—кыдалашыже, йоча садыш коштшыжо, а эн изиракше—кок тылзаш аза—таза кодын. Молан тыге лийын? Вет ырлыганым шарыше микроб-влак южышто лийыныт, азан организмышкыжат пурыде кодын кертын огытыл. Но аза черланен огыл, молан манаш гын, тудын организмже тиде чер ваштареш шоген кертше (иммунитетан) лийын.

Тыгела, пижше чер дене черланаш ик специфический—посна микроб-влакын лиймышт гына ок сите, тудо тыгак организмын тиде чер дене черланен кертдымыжымат онча.

Тўрлö чер шотышто йочан иммунитетше вара кузе лиеш? Дифтерийный бациллоносителян йоча молан ок черлане? Кок тылзаш азан изашт ырлыган черан улмышт годымат аза молан таза кодын? Нине кок случайыштат микроб-влак черым пижыктен кертдыме лийыныт, молан манаш гын, йоча-влакын вўрыштышт да тканьлаштышт пуным аралыше вещество-влак лийыныт. Чер ваштареш шоген кертмаш—иммунитет—пеш сложный биологический явлений. Иммунитетын виянгмыж годым нервный си-

стемын влияниижылан кӧра пӱтынь организм пашам вес семын ышташ тӱҥалеш. Вес семын пашам ышташ тӱҥалме дене организм черым пижыктыше микроб-влак деч аралалт кодеш.

Организм вашталтмашым иммунитет реакций эртыме почеш палаш лиеш.

Руш ученый И. И. Мечников иммунитет нерген теорийым шонен луктын. Тудо пален налын: животныйын организмышкыже микроб-влакым колтымеке, саде микроб-влакым организмын посна клеткышт—фагоцит петыра. Тыгела, фагоцит-влак микроблам петырат да нуным шулыктарат. Мечников тиде явленийым фагоцитоз манын.

Тиддеч посна вӱрыштӧ тӱрлӧ аралыше вещество-влак—антитела манме—лийыт: нунын кокла гыч иктышт ваш-ваш пижыктен шындаш (ушаш) полшат, весышт—микроб-влакым шулыктарат, а кумшышт—микроб-влакын лукмо ядовитый веществаштым (токсиным) энгекым ыштен кертдымым ыштат. Тыгела, ме дифтерий бацилло-носительын вӱрыштыжӧ антитоксиным муын кертына. Тудо дифтерийный бацилла-влакым лукмо токсиныштым пыгарен шога. Тыге, черланен эртарымекат, организмыште аралыше вещества лийын кертеш. Аралыше веществаш ыштыме иммунитетшым—налме (приобретенный) иммунитет маныт. Азан шочмекыже первый жапыште шкенжын, шочмо годымсо иммунитетше лиеш. Тудо тиде иммунитетым аваж деч налын шочеш. Тидлан кӧра йоча-влак ырлыган да скарлатина дене шукыж годым огыт черлане, моло пижедылше чер денат, кугурак ийготан йоча дене таҥастарымаште, шуэнрак черланат. Садланак кок тылзаш азат, изаштын ырлыган дене черле киймышт годым пырля лийын гынат, таза кодын.

Шочмо годымсо иммунитет кужу жаплан огыл, икмыняр тылзым веле аралалат кертеш.

П р и в и в к ы м ы ш т ы м е денат иммунитет лийын кертеш. Прививкым ыштыме годым таза йоча-влаклан вакциным колтат. Вакциныште колышо але черым пижыктыше лунчыргышо микроб-влак але энгекым ыштен кертдыме яд—бактерий-влакын токсиныштт — лийшаш. Прививкым ыштышаш материалым организмыш иканаште але икмыняр жап гыч колтыман. Тыге ыштыме дене организмыште черланыме деч аралeн кертше иммунитет ситышын погына. Тыгай иммунитетын мыняр жап илен

кертмыже икгай огыл, ик ий гыч вич ий марте шуйна. Сандене прививкым (дифтерий, дизентерий да моло ваштареш) угыч да угыч ышташ логалеш.

Шедра ынже лий манын, шедрам шындат. Ты годым прививкым ыштышаш материалым коваште кӧргыш, коваштым пӱчкын колтат. Икмыняр кече гыч шедрам пӱчмӧ вер йошкарга, вара изишак пуалеш да кужака шӱвыроҥ гай лиеш. Тидыже—прививка сайын эртымым ончыкта.

Налме иммунитетым эреак икгай, вашталтдыме да илыш условий дене кылдалт шогыдымо семын ончаш огеш лий. Тӱрлӧ условий почеш иммунитетат вашталтеш. Мутлан, удан да ситышын огыл кочмо дене (кочкышышто белок, коя, витамин шагал улмо годым), нелын черланен кийме деч вара да тулеч моло годымат, иммунитет организмыште иземын кертеш.

П и ж е д ы л ш е ч е р ы н ш а р л ы м ы ж е. Черле еҥ—черым шарыше тӱҥ источниклан шотлалтеш. Садланак черле йочам ончымыж годым врач йочан аваж деч эре тыге йодеш: «Тыйын йочат пытартыш кум арня коклаште черле йоча дене але черле кугыеҥ дене пырля лийын, але уке?»—манеш. Тыге, черан еҥ дене пырля лийше йочам ойырен, посна ончаш кӱлеш да тудым икмыняр жап эртымеш моло йоча-влак коклашке колташ огеш лий, уке гын, тиде жапыште кеч-могай черат шарлен кертеш манын, врач тыге йодыштеш.

Бациллоносителят пижедылше черым шарыше источник лийын кертеш. Тидым палыме: йоча-влак бациллоноситель дечат дифтерий дене черланен кертыт.

Инфекций черле але бациллоноситель деч таза йочалан тӱрлӧ семын логал кертеш. Ырлыган, дифтерий, скарлатина да коклюш юж гоч логалыт. Черле еҥын але бациллоносительын тӱрвычмӧ, кокырымо да мутланымыж годым умшашт гыч пеш тыгыде тазыла чӱчалтыш дене пырля черым пижыктыше шуко микроб-влак тӱжваке шыжалт лектыт. Тыгай тыгыде чӱчалтыш-влак черле але бациллоноситель йыр улшо южышто шуко жап лийын кертыт. Сандене таза еҥ тыгай южым шӱлалтымек, черланен кертеш. Инфекций тыгак черлын але бациллоносительын кучылтмо ӱзгарже (модыш, атыла да т. м.) гочат логал кертеш. Дизентерий вес семын логалеш. Тидын нерген варарак каласкалена.

П и ж е д ы л ш е ч е р ы н э р т ы м ы ж е. Пижедыл-

ше черын виянгмаштыже посна жапым (периодым) ужаш лиеш.

Черланыме жап гыч черын первый палыж марте палаш лийдыме але инкубационный жап лиеш. Тыгай жап кузе черланыме да йочан тазалыкше могай улмо почеш эрта. Тыгела, ырлыган дене черланыме годым прививкым ыштыдыме йочан инкубационный жапше 7 кече гыч 3 арня марте шуйнен кертеш, а прививкым ыштыме йочан— 28 кече марте; скарлатина годым—2 гыч 12 кече марте, дифтерий годым—2 гыч 7 кече марте, коклюш годым— 7 гыч 14 кече марте. Пенгыде кап-кылан йоча дене танастарымаште, чер ваштареш начар кучедал кертше йочан инкубационный жапше кўчыкрак лиеш.

Инкубационный жап годым йочан организмже кöргыш логалше микроб-влак дене да тудын тўналмыже ваштареш кучедалеш.

Тидын годым организм сайын кучедал кертше манын, организмлан тўрлö семын полшаш тыршыман: йочалан сай условийым ыштыман, шуко витамин улман кочкышым пукшыман, малыме да каныме режимым чын ыштыман, яндар южышто утларак кошташыже жапым ойырыман.

Инкубационный жап деч вара черын палыже виянгаш тўналеш.

Кеч-могай чер дене черланыме годымат иктаж-могай гынат орган черлана, мутлан, скарлатина годым—логар пундаш, ырлыган годым—кукшылогар. Адакшым пижедылше чер дене черланымеке ик орган веле огыл, а пўтынь организм пужла, тидыже теве тышеч пале: йоча мерчаш тўналеш, температура кўза, аппетитше йомеш, южгунам шöн шупшеш, уш кайме гай лиеш. Тыгай явлений микроб-влакын ядовитый веществам (токсиным) лукмыштлан кöра лиеш. Черын палыже-влак лийме дене пырля чер утыр виянгаш тўналеш.

Черланымашын палыже-влак пытыме дене йочан тазалыкше саемаш тўналеш да аппетитше лектеш, тиде тöрланаш тўналме жапым ончыкта. Йочан самочувствийже да настроенийже сай гынат, тиде жапыште тудын организмже але тўрыс пенгыдем ок шу. Вўрым тергымаш гыч пале: черланен кийме жапыште лийше вашталтыш садак черын пытен шудымыжым ончыкта. Шукыж годым тöрланаш тўналше йочан осложнений тўналеш: шодо, пылыш, ту (железа) воспалений, шўм пужлымаш да т. м. лийын кертеш. Сандене тöрланаш

тўнгалше йочам эреак эскерыман да тўрлö семын санаторный режимым шуктен толман (сайын пукшыман, занятий ден каныме жапым алмаштен моштыман да шукырак яндар южышто кондыштман).

Пижедылше чер ваштареш кучедалмаш. Пижедылше чер ваштареш кум семын кучедалман: 1) йочан организмже чер ваштареш утларак кучедал кертше манын тыршыман; 2) йочам пижедылше черан енг деч ойыраш чыла йöным кучылтман; 3) пижедылше черлан шарлашыже пуыман огыл.

Йоча организмын чер ваштареш кучедалашыже сай кочкыш, чын санитарно-гигиенический режимым шуктымаш, организмым виянгдымаш да моштен воспитатлымаш полшат. Ава шöрым кочшо аза-влак чер ваштареш пенгыдын шогат, вет аван шöржö нунылан эн сай кочкышлан шотлалтеш, тушто чыла кўлеш питательный вещества уло. Явыгыше йоча-влак антитела манмым шагал ойырат да нунылан пижедылше чер пеш вашке пижын кертеш. Нуно тўжвал средаштат кўлеш семын лийын моштыдымышт дене ойыртемалтыт. Явыгыше йоча-влаклан комнатысе температура—18—20° деч ўлыкшö лийшаш огыл. Тыгак нунылан прогулкышто лиймаш да илыме помещенийышке яндар южым пуртымаш пеш кугун полша. Яндар южышто лийме дене йоча йонгыдын шўла да газ вашталтмашыжат сайын эрта. Яндар южышто шуко жап лийше йоча-влак шагал черланат да черым куштылгын эртарат. Нуно утларак чолга, тале лийыт; нунын нервный системыштат утларак таза лиеш да тидыже организмын чер ваштареш кучедал кертмашыжым пенгыдемда. Йоча тале, чолга лийже манын, тудым сайын воспитатлымаш пеш кугун полша. Организмыште тўрлö процесслан нервный системын пеш кугу влиянийым ыштен шогымыжым пален налмеке, йоча йыр улшо обстановка спокойный лийже манын тыршыман.

Йоча-влакын пижедылше чер ваштареш кучедал кертмашыштым нöлталаш полшышо кўлеш условийым ыштыме деч посна, кўлеш прививкым ыштен ойыртемынак чер пижме ваштареш шоген кертше-влакым—кўлеш иммунитетым—ышташ полшыман. Пижедылше черын шарлымашыжым чараш полшышо мерылан черланыше енгым ончылгоч пален налмаш да тудым больницыш нангайымаш пеш кўлешанлан шотлалтыт. Тидын дене ме моло йоча-влакым черланымышт деч арален кертына. Тыгак бацил-

лоноситель-влакымат пален налман, нуным моло таза йоча-влак деч ойырыман да эмлыман.

Пижедылше чер дене черланыше йочам больницыш колтымеке, черлын кийме помещенийжым южаҥдыман да тудын вургемжым, кучылтмо ўзгаржым дезинфецироватлыман.

ДИФТЕРИЙ

Дифтерий лўм греческий «дифтера» мут гыч лектын, тидыже чора (пленка) манмым ончыкта. Дифтерий чер дене черланыме годым локтылалтше верыште ўмбачше чора налеш. Эн утларакшым логар пундаш, нер да кукшылогар тазыла (слизь) локтылалтеш, тыгак шинчан конъюнктивше—слизистый оболочкыжо, изи ўдырын тўжвал половой органжын слизистый оболочкыжо да эмганыше коваштын моло верышт локтылалт кертыт.

Дифтерий чер дифтерийный палочка гай посна микроб логалмеке тўҥалеш. Тиде микроб имне вўр гыч ямдылыме тувыргышо сывороткым пыштыман питательный средаште сайын вияҥеш. Сандене могай чер дене черланымашым да бациллоносительым палышашлан, микроб-влакым питательный средаш пыштен шымлат. Дифтерийный бацилла-влак кошкымо дене огыт коло да тўжвал средаште кужу жап илен кертыт. Мутлан, дифтерий чер дене черланыше йочан модышыжо гыч икмыняр кече эртымекат дифтерийный бацилла-влак шарлен шогеныт. Садланак черлым больницышке пыштымеке, тунамак комнатысе чыла вургемым пеш сайын дезинфицироватлыман да тудын кийме комнатшым южаҥдыман.

Таза йочан организмышке дифтерийный бацилла логалмеке да тудлан тўлаҥашыже сай условий лиймеке, тудо дифтерий чер дене тунамак черлана. Шукыж годым тыгат лиеда: организмышке дифтерийный палочка логалмеке чер вигак огеш тўҥал да айдеме кўчык жаплан веле бациллоноситель лиеш. Дифтерий дене киен тўрланыше йоча-влакат, дифтерий чер ваштареш пеҥгыдын шогышо-влакат, бациллоноситель лийын кертыт.

Дифтерий дене черланыше але бациллоноситель дифтерий черым шарышылан шотлалтеш. Утларак лўдыкшылан бациллоноситель-влакым шотлыман. Вет нуно шкеныштым таза улмылан шотлат да моло-влак нуным бациллоносителян улыт манын огытат шоналте. Дифтерий

чер юж гыч але черле енгын, бациллоносительын кучылтмо ўзгарже (ате ўзгар, шўргўштыш, модыш, книга-влак да т. м.) гоч логал кертеш. Южгунам шӧрым кочмо гочат дифтерий дене черланымым палыме.

Дифтерийный бацилла-влак слизистый оболочкыш логалмекышт, тўлаҥаш да токсина ядым ойырен лукташ тўҥалыт. Токсинын погынымыж дене ткань локтылалтеш да тушан ошалгырак-сур тўсан пеҥгыде чора налеш. Токсинын действийже дене ик вереш чора налме деч посна, тудо вўрышкӧ пура да уло вийым пытара: температура кўза, аппетит пыта, самочувствий начаремеш. Дифтерийный токсин шўм ден нервный системымат пеш чот локтылеш. Ик гана веле огыл тыгай случай-влакат лиеденыт: дифтерий дене кийше йочан логар пундаш ден умша кӧргыштыжӧ лийше чора йӧршеш пытымекат, шўм да шўлымӧ мускулатурым (папым) паралич перыме дене йоча колен.

Дифтерий годым черланаш тўҥалме жап 2 гыч 7 кече марте шуйна.

Тўрлӧ органын тўрлӧ семын локтылалтмышт шот дене икмыняр клинический форман дифтерийым палемдат: логар пундаш, кукшылогар, нер, шинча, половой орган, коваште, кылымде дифтерий лийын кертеш. Эн шучко дифтерийлан логар пундаш (тудын токсический формыжо), логар аҥ да шинча дифтерий шотлалтеш.

Логар пундаш дифтерий—эн чўчкыдын лийше дифтерий, тиде чер дене йоча-влакат, кугыеҥат черланат. Утларакшым тудо 3 гыч 7 ияш йоча-влаклан пижеш.

Логар пундаш дифтерийын куштылгын эртымыж годым температурат нормальный, черлын самочувствийжат томам ок лий да миндалеш изишак, булавка вуй кугыт наре веле, ошалге тамга налеш.

Дифтерийын нелын эртымыж годым логар пундаш да нер кӧргысӧ пушкыдо ткань палынак оварга, шўлаш йӧсӧ лиеш, миндалеш, орйылмеш, умша ношмеш чора налеш, черлын самочувствийже уда лиеш, шўм кырымаш да вўр коштмаш нормальный ок лий.

Неле, але токсический форман дифтерий годым йоча ошемеш, тудым нимоат огеш куандаре; тудын пеҥыжын шўлымыжӧ тора гычак шокта; йочан шўйжӧ пуалеш, умшаж гыч йыгыжге тамлырак пуш ўпшалтеш; нерже гыч чўчкыдынак вўр йӧршан вишкыде йоген лектеш. Черлын логар пундашыжым ончымо годым лавра тўсан, южгунам

вӱр йӧршан, миндалиным, орйылме ден умша ношмым кумдыкеш леведше налетым, чорам ужына. Кидшер чӱчкыдын, да эркын кыра, температура 38—40° марте кӱза. Но тыгай неле чер пеш шуэн лиеда. Шукыж годым дифтерийный чора верын-верын але кумдан миндалина ден логар анҕын шеҕгел ужашыжым налеш, лачак умша ношмо гына яндар кодеш.

Логар пундаш дифтерий дене черланаш тӱҕалмек, нелме годым логар корштымаш чылаж годымак огеш шижалт. Логар пундашым пеш сайын шымлен ончымо дене веле черланаш тӱҕалмым пален налаш лиеш. Садланак йочан кажне гана начар лиймыже да температура кӱзымӧ годым логар пундашыжым ончыман.

Дифтерий годым утларакшым шӱм пужла. Шӱм мышцын локтылалтмыж дене йоча ошемеш, укшинчеш да тудын мӱшкыржӧ коршташ тӱҕалеш, шӱмжӧ шарла, шуэнрак да лушкыдын кыра. Вӱр коштмын пужлымо да тидын дене пырля мокш капсульын (мускулын) напряженийже кугеммылан лийын йочан мокшыжо шарла, садлан тудын мӱшкыржӧ коршта.

Шӱм мышцын локтылалтмыж дене черле коленат кертеш.

Нервный системын локтылалтмыж дене чӱчкыдынак умша ношмын пушкыдырак ужашыжым паралич пера. Параличын признакшылан нер дене кутырымаш, кукшылогар кыжгыктымаш шотлалтеш.

Тымарте чыла раш мутланыше йоча нер дене ойлаш тӱҕалеш. Кочкыш кукшылогарыш да нерыш логалме дене черле кокыраш тӱҕалеш. Умбакыже шинча ден йол мышцым да утларак нелын черлапыме годым шӱлымӧ корно-влакым паралич перен кертеш.

Шӱлыш огеш чарне гын, паралич йӧршын, нимогай палым кодыде, пытен кертеш да йоча эркын-эркын тӧрланаш тӱҕалеш. Шӱм локтылалтмаш ӱмырешлан энгекым ыштен коден кертеш: икмыняр кӧргӧ лушка, талын коштмо але куржмо годым кенета шӱлалтен кертдымаш (одышка) лиедаш тӱҕалеш.

Логар пундаш дифтерий дене черланен киймаш 3 арня гыч икмыняр тылзе марте шуйна.

Кукшылогар дифтерий (чын воспалений) дене утларакшым кум ияш йоча-влак черланат. Тиде дифтерий дене черланыме годым йочан эн ончычак йӱкшӧ оралга да тудо пий оптымо семын кокыра. Вара чер-

ле пеш йöсын, уло оҥжо дене шӱлаш тӱҥалеш. Тидыже теве молан тыге лиеш: кукшылогарын да трахейын слизистый оболочкыштышт лийше чора шӱлымö корным аҥышыремда да тудын вошт юж пеш йöсын пура.

Кукшылогар дифтерийын пеш нелын эртымыж годым юж коштмашат пеш чот нелемеш, шке жапыште кӱлеш полышым пуэн от шукто гын, йоча пич каен кертеш. Адакшым тидымат каласыде огеш лий: тиде чер дене черланымашым ача-ава-влак чылаж годым кенета пален огыт шукто, сандене йочан трахейжын слизистый оболочко гына огыл, но кöргыштырак улшо шолдра тыгыде бронха-влакшымат чора леведмек иже (пытыше воспалений) черле йочам врач деке намият.

Нер дифтерий дене утларакшым первый ийым илыше йоча-влак да южгунам чызе кочшо аза-влакат черланат. Нер дифтерий дене черланыме годым утларакшым ик неррож гыч вӱр йöршан вишкыде йога. Шукыж годым тиде дифтерий куштылгын эрта да черлын самочувствийжат ок локтылалт, но тудо пеш шуко жап шуйнен кертеш да, пытартышлан, логар пундаш, кукшылогар да моло орган дифтерийыш савырнен кертыт.

Шинча дифтерий — пеш шучко чер: тиде чер дене йоча йöршеш сокыр лийын кертеш. Шинча дифтерий годым шинчакомдышын слизистый оболочкешыже — конъюнктивеш — чора налеш да шинчакомдыш пеш чот пуалеш, садлан йоча шинчажым почын огеш керт. Варажым тиде чора шинчан конъюнктивше мучко шарла, роговица ошемеш да шӱяш тӱҥалеш. Шинча дифтерий дене утларакшым иктаж-могай неле чер дене кийме деч вара пеш чот явыгыше да начар йоча-влак черланат.

Половой орган дифтерий утларакшым изи ӱдыр-влакын лиеда, нуно чӱчкыдынак тыге черланат: йоча эн ончыч логар пундаш але нер дифтерий дене черлана, тышечын тудо половой органын слизистый оболочкыш инфекцийым кусарен кертеш. Сандене тидым вторичный маныт. Половой орган дифтерий годым половой орган тӱр чот пуалеш да слизистый оболочкеш налет налеш.

Коваште дифтерий. Коваште преяш тӱҥалме да нузылгымо вереш чер пижеш. Тидын годым ме сур тӱсанрак чора дене леведалтше, кужу жап тöрланыдыме йорҥше верым ужына. Коваште дифтерийым сайын палышашлан, тудым бактериологический йöн дене шымлат.

Кылымде дифтерий дене шочшо аза черлана.

Ончымо годым тудо лавра тўсанрак, кылымде йыр чот пуалше, тӧрланен шудымо сусыр пале семын коеш. Тыгай годым азан тазалыкше чот начаремеш: тудо чызым начар шупшеш да каҥгештеш; чўчкыдынак температурыжо кўза.

Дифтерий чер пижме деч кузе аралалтман. Чер пижме деч аралалташ тиде черым ончылгоч пален налмаш эн кўлешанлан шотлалтеш, пален налмеке черле еҥым тунамак больницыш ныштыман, черле еҥын кучылтмо чыла вургемжым дезинфицироватлыман. Черле дене пырля илыше еҥ-влакын логар пундашышт да нерышт гыч тазылам налын, нунын мыняр бациллоносителян улмыштым шымлыман.

Дифтерий деч аралалтмаште профилактический прививкым ыштыме кугун полша. Садланак 6 тылзаш гыч 8 ияш йоча-влаклан прививкым ыштат. Прививкым ыштышаш материаллан анатоксин шотлалтеш. Анатоксиным энгекым ыштен кертдыме дифтерийный палочкын токсинже гыч ямдылат. Прививкым кум гана ыштат: первый ден кокымшо гана ыштыме коклаште 3 арня да кокымшо ден кумшо коклаште 4—6 тылзе перерыв лийшаш.

Прививкым кум ганажат ыштыман, тыге веле организм чер ваштареш кучедал кертше лиеш. Тыгай прививка деч вара иммунитет— черланен кертдыме жап 3—5 ий аралалтеш.

Дифтерий чер дене черланыше еҥым эмлымаш да ончымаш. Дифтерийым эмлаш противодифтерийный сыворотка эн сайлан шотлалтеш. Тудым имньын вўржӧ гыч ямдылат, но имне вўрышкӧ ончылгоч дифтерийный токсиным колтат. Токсиным колтымеке, имньын организмже антитоксиным ойырен луктеш, а тидыже токсиным энгекым ыштен кертдымым ышта.

Сывороткым ончылгоч колтымо веле черлылан сайын полшен кертеш. Сывороткым варарак колтымо дене шўм мышцыште да нервыште токсинын ыштыме энгекшым пытарен ок керт: йочан шўмжӧ курымешлан локтылалт кертеш, а южгунам шўм локтылалтме дене да шўлымӧ мышцын парализоватлалтмыжлан кӧра йоча коленат кертеш.

Сыворотка дене эмлыме деч посна, черлылан шып кийман да верыште кийме режимым шуктыман. Больницыште тиде тыге шукталтеш: койкышто кийшаш чер-

ле йоча-влакым ик палатыш пыштат да тушто медицинский сестра-влак кокла гыч постым ыштат. Пўтынь палатысе чыла черле йоча-влаклан режимым шукташ куштылгырак, а посна йочалан неле.

Койкышто кийше тыгай черле йочам моло черле йоча-влак шинчылтме да коштмо общий палатыш кусарымеке, тудо тунамак шке режимжым пудыртылаш тўнгалеш.

СЫВОРОТКАН ЧЕР

Дифтерийым сыворотка дене эмлыме годым шуэн огыл сывороткан (сывороточный) чер пижын кертеш. Чўчкыдынак сывороткан чер сывороткым колтымо деч вара 1—2 арня гыч, шуэракын — колтымо почешак (вашке лийше реакций почеш) тўнгалеш. Сывороткан чер организмыш сывороткышто улшо чужеродный (вес) белокым, тиде енглан келшыдыме белокым, колтымо дене тўнгалеш. Дифтерий ваштареш сыворотка имньын вўржö гыч ямдылалтеш манын ойлышна. Ырлыган ваштареш айдемын вўржö гыч ямдылыме сывороткым колтымо дене сывороткан чер ок лий.

Сывороткан чер годым температура кўза, шўргö кўпна, железа-влак пуалыт, йошкар тамга шарла. Тыгак крапивница манме тамга (сыпь) лиеш. Нуж дене почкалтарыме гай икгай огыл пале-влак оваргат. Южгунам ырлыган годымсыла шолдра але скарлатина годымсыла тыгыде йошкар тамга-влак лийыт. Сывороткан сыпь, чевер тамга-влак шарлыме годым, пеш лыгышта. Кугурак йоча-влакын сывороточный черан улмышт годым йыжынгышт пуалеш да коршта. Тиде чер годым йочан тазалыкше начаремеш: тудо каньысырлана, шортеш, начар кочкеш. Сывороткан чер икмыняр час гыч 2—3 арня марте шуйнен кертеш.

Южгунам, но пиалеш тыгай случай пеш шуэн лиеда, сывороткым колтымо деч вара вигак шўм начар пашам ышташ тўнгалеш. Тиддеч посна сывороткан чер йоча организмым тўрлö чер ваштареш кучедал кертдымым ышта да тўрлö осложненийлан лияшыже полша (пылыш ден железа-влак шўйын йогаш тўнгалыт, шодо воспалений лиеш).

Сывороткан чер куштылгын эртыже да реакций ынже лий манын, сывороткым кок прием дене колтат: эн ончыч

1 см³, а 1—2 шагат гыч, черланымым ончен, врачын кўштымыж почеш молыжым. Пытартыш жапыште, сывороткан чер куштылгын эртыже манын, белок деч икмыняр эрыктыме диаферм манме сывороткым лукташ тўнгалме.

Свыроткан чер тўнгалме признакым палымек, тунамак врач деке кайыман.

Сывороткан черанын тыгыде тамгашт-влак чот лыгыштыме годым вўд дене варыме спирт але одеколон дене коваштым йыгыман, а кўргым лыпландараш бромистый натрийым, люминалым пуыман.

Йыжынгла чот корштымо годым пирамидон ден аспириным пуыман.

КОКЛЮШ

Коклюш — пижедылше чер. Но туге гынат тидым пешыжак шотыш огыт нал да йочам пеш начар лиймекыже веле врач деке нангаят. А шке жапыштыже режимым шуктымо да сайын ончымо дене чер куштылгыракын эртен кертеш.

Коклюшым палочка гай микроб шара, тудым чер тўнгалмекак черле енгын руныштыжо шуко верешташ лиеш. Черле изи йочан шўлымыжö да кокырымыжо годым изи чўчалтыш дене пырля коклюшный микроб-влак южыш верештыт, а юж гыч таза енгын шўлымö органышкыже логалын, тушан шарлат. Коклюшын кушан шарлымыж нерген рашыжым але пален налме огыл; очыни, трахей ден бронхын слизистый оболочкылаштыже шарлат.

Южгунам коклюшный палочка-влак черле йочан кучылтмо предметлаштыже (модышышто, атылаште, шўргўштышыштö да молыштат) лийыт да тушеч вара таза йочалан логалыт. Тыгай предмет-влакым умшаш налше изи йоча-влак чўчкыдынрак черланат.

Коклюш чер дене ончыч черланыдыме кеч-могай йочат черланен кертеш, но туге гынат коклюш чер дене 80% нарыже вич ияш марте йоча-влак черланат.

Мыняр йоча изи, коклюш чер тунар нелынрак эрта. Коклюш чер дене черланен эртарыше йочан организмыштыже чер ваштареш кучедал кертше иммунитет лиеш.

Коклюш черан йоча черланыме почеш утларак пижедылше осал черанлан шотлалтеш. Йочан эркын-эркын

осал черже шагалемеш, но кузе кокырымым ончен, тудо садак 6—8 арня жап аралалтеш.

Коклюш черын кузе эртымыже да тудын ойыртемже. Коклюшын инкубацйонный жапше 7 гыч 12 кече марте шуйна. Моло пижедылше йоча чер дене таҥастарымаште коклюш чер шижде тӱҥалеш. Южгунам эркын нер йогаш — рун возаш — тӱҥалеш, температура изиш кӱза, но туге гынат тыгай изирак вашталтыш шижде эрта.

Коклюшын первый признакше—тиде кокыртыш. Черланыме почеш изиракын, а варажым эркын-эркын чотрак кокырыкташ тӱҥалеш.

Коклюшын диагнозшым бактериологически шымлыме дене пален налаш лиеш. Тидлан кӧра вот мом ыштыман: Петри лӱман лапка коркаш лӱмын ыштыме питательный средам пыштен, кокырышо изи йочан умшаже ончылан кучыман; коркаш тыгыде шӱвыл чӱчалтыш-влак логалыт да вара тушеч коклюшный микроб-влак иланаш тӱҥалыт. Микроскоп гоч ончымек, коклюш черын палочкыжо-влакым пален налаш лиеш.

Коклюш годым вӱрыштӧ ош кровяной (вӱр) шарик (лейкоцит)-влак числа 70.000 шуэш, а норма почеш 7000—8000 веле лийшаш.

Тыгела, кокырымо, коклюшный палочкын шарлымыже да вӱрыштӧ вашталтыш лийме гыч черланыме почешак коклюш пижмым пален налаш лиеш.

Моло чер пале уке годым, да рун ден вӱрым шымлаш лийдыме годым, кокыртыш коклюш дене черланымым раш палдара.

Коклюш гай кокыртыш 7—10 кече марте шуйнен кертеш. Варажым йоча чӱчкыдын да кужу жап кокыраш, утен каен кокыраш тӱҥалеш да йочан кокыртышыжо судорожныйыш — шӧн шупшкедымашыш але спазматическийыш кусна.

Спазматический кокыртыш, але утен каен кокырымаш, поче-поче чӱчкыдын кокырымо толчоклан кӧра лиеда. Йоча южым утларак шӱлалтен налаш тырша, но шӱлымӧ мышцын туртмыжлан кӧра юж пурымаште чарак лиеш да ты годым аҥышыремше рож гыч юж шӱшкен лекме гае йӱк лектеш. Вара кӱрылтшӧ йӱк йӧре адак кокыртыш толчок тӱҥалеш. Кокырымо приступ икмыняр секунд гыч 1—2 минут наре шуйна да шуйнышо, нугыдо рун тӧргалтме да рун (слизь) лекме дене пыта. Южгунам приступ

укшинчын эрта. Изи йоча-влак приступ годым какаргат. Изи азан тыгай приступ шуэн лиеда, но икмыняр гана чот кокырымек нуно шӱлымым чарнат, тунам нуно какаргат да колышаш гай лийыт. Южгунам тыгай приступ годым кид-йолым шӧн шупшкедаш тӱҥалеш. Варажым йоча шӱлышым налеш да лыплана. Кокыртыш приступ пеш чӱчкыдын (суткалан 50 гана марте) лиеш гын, йоча нелын черлана. Тыгай неле приступ 1—2 арня шуйна, вара приступ эркын лушка да йоча тӧрланаш тӱҥалеш. Коклюш 5—6 арня, но южгунам 2—3 тылзе марте шуйна. Шодо воспалений да туберкулез дене эмганыше йочан утен каен кокырымыжо кужу жаплан кодеш.

Коклюшный кокыртыш кузе вияҥ шога?

Коклюшный палочка-влак кукшылогарын, трахейын да бронхын слизистый оболочкышкышт логалмек, шарлаш да токсиным ойырен лукташ тӱҥалыт (а токсин слизистый оболочкеш воспаленийым ышта). Воспалений тӱҥалмылан кӧра слизистый оболочкышто улшо нервный окончаний-влак раздражатлалтыт. Тиде раздражений нервный волокно дене вуйторыкышто улшо шӱлымӧ (дыхательный) ден кокырымо (кашлевой) центрыш логалеш. Шӱлымӧ да кокырымо центр раздражатлалтмылан кӧра виян шӧн шупшкедыше кокыртыш тӱҥалеш. Коклюшный палочка-влакын ойырымо токсический веществожо кужу жаплан воспаленийым да нервный окончанийыште раздраженийым ышта, а нунын гоч шӱлымӧ центрышкат логалеш. А вара вуйторыкышто, моло раздраженийланат шижтарен кертше, возбуждений очаг тӱҥалеш. Мутлан, изи йочам, тудын келшымыж деч посна кудашме але чиктыме годым кокырен вашешта. Йочам оҥай модыш дене модыктымо але у предметым пуымо годым тудо кенета кокырымым чарна. Тидын годым вуйторыкышто кокыртышым чарыше возбужденийын у очагше лиеш.

Ожно коклюш чер дене черланыше йочам эмлаш йӧршеш вес верыш — вес олашке але ялышке кусараш темленыт. Мутат уке, у верыш намийымеке кокыртыш шагалемаш тӱҥалеш, молан манаш гын, йочан вниманийже у обстановкыш кусна.

Кокыртыш приступ сайын шӱлаш мешая, шодыш кислородлан пурашыже да тудым сайын кучылташыже ок пу. Кокыртыш приступ годым йоча какарга да черланен эртарымешкыже могыр коваштыже лудалге тӱсапрак лиеш. Тидыже коклюш черан еҥын кислород ситыдымы-

жым ончыкта, а тиде чер годым йочалан кислород шуко кўлеш.

Кокыртыш приступ годым йочан вўр коштмашыже пужла: кугу венозный сосуд гыч шўмын пурла могыр ужашышкыже вўр ситышын огеш пуро, вўр коштмаш чарныме гае лиеш, чўчкыдынак шинчан белочный оболочкыштыжо, коваштыштыже вўр налеш. Вуйторыкышто вўр коштмаш пужлымо дене неле судорога тўнгал кертеш. Изи йоча тидым утларак нелын эртара. Коклюшный ядын сосудлан энгекым ыштымыж дене да вўр коштмашыже пужлымо дене йоча-влакын чурийышт, кид-йолышт пуалеш, кўпна.

Кокыртыш приступ йочам шўлыканым ышта, йыр улшо обстановка спокойный огыл гын, тиде чер эше утларак нелемеш. Больницыште кийше йочалан спокойно, сай обстановка лийме годым тудо спокойный лиеш да шагал кокыра.

Коклюш дене черланен киймек, чўчкыдынак шодо воспалений тўнгалеш. Тиде чер йочан тазалыкшым начаремдыме дене, температурыжо кўзымö дене пырля, эркын-эркын тўнгалеш. Опытный врач черле енгын шодыжым колышт налмеке, тиде чер дене черланымым кеч-кунамат пален кертеш. Тиде чер дене черланышын шўлышыжö весемеш, кыжгыктыме йўк шокта. Рентген дене шымлымаш диагнозым — могай чер дене черланымым — палаш полша. Южгунам воспалений кенета виян тўнгалеш: температура 39—40° марте кўза, йочан одышка тўнгалеш, южгунам тудо кандалга, каньысырлана, кычалтылаш тўнгалеш, кочмым чарна. Изи йоча-влакын шодо воспалений тўнгалмышт годымак судорога лиеш.

Шодо воспалений кужу жап шуйна. Йочан тазалыкше саемаш тўнгалмекат, температура волымекат, тудын шодыштыжо оралгыше йўк, тöрсыр шўлымö да моло вашталтыш-влакат кужу жаплан кодыт.

Пневмониян коклюш деч вара неле осложнений лиеш, тудым бронхоэктазия (бронх шарлымаш) маныт. Бронх-влакын тыгыде шўвыронгла шарлымышт шўйшö рунлан да микроб-влаклан кучалташышт йöным ышта. Тидыже шодышто воспаленийым ышташ полша да газ вашталтмашым пужа. Бронхоэктазан йочан коваштыже кандалге тўсым налеш, парня кўч йыр коваште кўжгемеш, тўмыр пашкар гае лиеш. Бронхоэктазым эмлаш пеш йöсö, сан-

дене коклюш дене киен налше йоча ўмыр мучкылан хронический шодо воспалений дене йöслаиаш тўҥалеш.

Коклюш годым эше ик осложнений лийын кертеш, тиде вуйторык ден оболочкыжым воспалений налеш, но тидыже шуэн лиеда. Тудо шöн шупшкедыме семын тўҥалеш, йоча вуйжым кышкылтеш, йол ден кидшым паралич налеш, ойлен кертдыме, сокыр лиеш, шинча лончыжат тўрлö лиеш.

Чыла нине осложнений-влак черланыме деч вара 2—3-шо декадыште, коклюшный спазматический кокыртыш жапыште виянҥыт.

Коклюш туберкулез черан енлан кугу энгекым конда. Железаште але шодышто кугу огыл туберкулезный очагым пален налаш огеш лий. Южо ача-ава шке йочаштын туберкулезный инфекций улмым огытат пале, молан манаш гын, йоча-влакын тазалыкышт сае, шкеныштым сайын чувствоватлат. А коклюш талышныме годым чўчкыдынрак тöрланаш тўҥалше йочан температурыжо кўза, аппетитше пыта, тудо лунчырга. Рентген дене шымлымек, пале лиеш: йочан туберкулез талышна, южгунам туберкулезный инфекций пўтынь органыш пеш писын шарла (милиардный туберкулез).

Коклюшым эмлымаш. Медицина кажне черым эмлаш сайрак йöным кычалеш. Тиде йöн дене тудо инфекцийын шарлымыжым вигак чараш тырша. Примерлан дифтерий ваштареш кучылтмо сыворткым ончыкташ лиеш. Тудо дифтерийный ядым тўвыт пытара. Адак микроблан виянгашыже да илашыже эрыкым пуыдымо йöнымат кучылтыт. Тыгай йöнлан сульфаниламидный препарат ден антибиотик-влак: пенициллин, грамицидин шотлалтыт. Коклюш черым пытарен эмлен кертме йöным кызыт але эше мумо огыл. Но туге гынат коклюш ваштареш кредалаш она керт маныи, шонаш огеш лий. Коклюшын кузе эртымыжым да тудын могай шучкылыкшым пален, черле организмлан кугун полшен кертына. Тидлан келшыше обстановкым ыштен, чер эртымым куштылемден кертына. Коклюш эркын-эркын виянҥеш, садлан черле йочалан ончылгоч сай условийым ыштыман, вара чержат куштылгын эртен кертеш.

Коклюш дене черланыше йочам яндар южышто утларак коштыктымо эн сай условийлан шотлалтеш. Черле йочан кислород ваштaлтмыже пужлен, туге гын, пöртысö пич пуш, южаҥдыдыме комнат черлан виянҥашыже веле

полша. Теҥыз, эҥер мучко пароход дене кужу жап коштмаш да курыклаште илымаш организмлан пеш кугу пайдам пуа манын, арам огыл ача-ава-влак мыланна увертарат. Ола уремысе южат, комнатысе юж дене таҥастарымаште, пеш пайдале. Комнатный температура деч (Москваште 12° марте) йӱштырак южышто йоча-влакым кондыштмек, нуно кына тӱсан лийыт, огыт кокыро да сайын мален колтат; яндар южышто мыняр шуко жап лийыт, тунарлан тыглай кокырымыштат да утен каен кокырымыштат шагалемеш. Шодо воспалений годым яндар южышто лиймаш эҥгекым огеш ыште, а мӧҥгешла, шодо воспалений куштылгынрак веле эрта.

Телым йочам яндар южышко лукмо годым тудым шокшын чиктыман. Тудын йолжо кылмаш тӱҥалеш гын, йолышко грелкым пыштыман да одеял дене але пушкыдо межан ялык коваштe дене ургымо мешак дене пӱтырыман.

Черле йочан кийме комнатшым эреак южаҥден шогыман; пеш йӱштӧ огыл гын, форточкым тӱкылыде шинчыктыман. Яндар южым утларак кучылт моштышо йоча учреждениймаште йоча-влак коклюшым куштылгын эртарат.

Черле йоча-влак оҥай модыш дене модшаш улыт, тыге нунын кокырымо приступ деч лӱдмышт пыта. Иктажмогай модыш дене модшо йоча йӧршеш ок кокыро.

Йоча деке шыман миен моштымашат пеш кӱлешан. Тудын чын йодмыжым шуктыдымаш, чӱчкыдын вургемым вашталтыл чиктымаш, ӧкымеш пукшымаш, пытартышлан, ача-аван каньысырланымашышт коклюш черлан вияҥаш веле полшат.

Коклюш годым йочам пукшен моштымашат пеш кугун полша. Кокырымо годым йоча чӱчкыдынак укшинчеш, тидлан кӧра икмыняр ужаш кӱлешан питательный веществом йомдара; сандене тудым чӱчкыдынрак (4 гана олмеш 5—6 гана) пукшыман. Кочкыш тӱрлӧ-тӱрлӧ, тамле да кочкышышто пакча саска, фрукт шукырак лийшаш. Тушко тыглай С, В, А витамин-влакым уштарыман. С витамин (аскорбиновый кислота) кислородым сайын налаш полша.

Врачып кӱштымыж почеш тыгай эмым темлаш лиеш: тыпландарыше эмым—бромым, люминалым; шодо воспалений годым—сульфаниламидный препарат ден пенициль-

линым. Южгунам нине эм-влак организмым саемдат да тудлан неле осложнений лийме годым полшен кертыт.

Коклюш деч кузе аралалтман. Коклюшын палыжлан кокыртыш шотлалтеш, но тудым первый жапыште вигак палаш огеш лий. Садланак коклюш деч аралалташ эн ондак кажне кокырышо йочам моло деч ойырыман. Кокыртышым инфекций (грипп, ырлыган, крупа, коклюш) тӱҥалмылан шотлыман. Кокырышо йочан диагнозшым раш пален налмеке тудым школыш, ясльыш да т. м. верлашке колтыман огыл. Тудлан посна атым кучылтман, таза йоча-влак дене пырля модыктыман огыл, модашыже посна верым ойырыман.

Коклюш деч аралалтмаште йоча учрежденийлаште посна карантинный группым да кокырышо йоча-влак группым ыштымаш пеш кугу пайдам ыштен кертеш. Тыгай йоча учрежденийлашке коклюш черан йоча-влакым квартира, общежитий да ясле гыч налман. Тыгай группым ыштыме дене таза йоча-влакым коклюш дене черланыме деч аралаш, а коклюш дене черланыше йоча-влаклан сай условийым ышташ лиеш. Кокырышо йочам ончылгоч ойырымаш тудын тазалыкшым саемдаш полша да моло йоча-влакым коклюш дене черланыме деч арала.

Коклюш черым вакцина йӧн дене эмлымаш паша научно шымлымаш стадийыште улеш. Коклюш черым эмлаш айдемын вӱржӧ дене ыштыме сывороткым кумдан кучылтыт. Чер тӱҥалме годымак тиде сывороткым колташ гын, чер куштылгынрак эрта.

Пытартыш жапыште гипериммунный манме сывыроткым кучылтыт. Тиде сывороткым айдемын сыворткыжо гыч ямдылат, а тыгай еҥлан ончылгоч коклюшный вакциным прививатлат. Тыгай айдемын сывороткыштыжо аралыше тела-влак шуко улыт, сандене коклюш черым эмлаш чот полшен кертыт. Тыгай сывороткым изирак ийготан йоча-влакым коклюш деч аралымаште кучылташ темлат.

ЫРЛЫГАН

Ырлыган чер нерген але икмыняр шӱдӧ ий ончычак возымо. Тошто руш литература гыч тидым палыме: 70 ий лиеш ожно Петербугышто ырлыган дене черланыше йоча-влак, кызытсе жап дене таҥастарымаште, 30 пачаш шукырак коленыт.

Мемнан дене ырлыган ваштареш кўлын да эреак кучедал шогаш Великий Октябрьский социалистический революций деч вара иже тўнгалме да кызыт ырлыган дене черланен колымаш ятырлан иземын. Палемдаш кўлеш: йочан ырлыган дене черланен колымылан ача-ава-влак врач дене иктöр мутым кучат. Кажне ава, кажне ача, чыла культурный енг-влак ырлыган ваштареш кучедал моштымаште кеч изиш да палышаш улыт.

Ырлыган дене черланымаш кузе тўнгалеш. Ырлыган черым таратышылан пеш изи микроорганизм-влак, фильтрующий вирус манме шотлалтыт. Нуно фильтрын пеш тыгыде рожла (пора) гыч шарлен кертыт, сандене нуным фильтрующий маныт. А моло микроб-влак тыге шарлен огыт керт.

Ырлыган черым шарыше микроб-влак черле йочан шўлымыжö, мутланымыже да кокырымыжо годым тыгыде чўчалтыш дене пырля тўжваке лектыт да ятыр торашке шарлен кертыт. Тиде чер дене черланаш таза йочалан черле йоча дене вашлиймаш веле огыл, а черле енгын комнатыштыже але коридорышто, вестибюльышто вашлиймашат сита.

Тыгай пример-влакым ончыктена.

5 ияш Лена садыш коштын. Тиде жапыште тиде йоча садысе вес группышто ырлыган дене черланымым пален налме. Йоча-влак группа дене тўрлö комнатлашке верангдалтыныт, но комната омса-влак виш кодалтыныт, юж дене пырля ырлыган микроб-влак Ленан лийме комнатышкат логал кертыныт. Лена тыге ырлыган дене черланен.

5 ияш Ирина французский йылмым туныктышо учительница деч черланен, а тудын эргыже ырлыган черан улмаш. Эргыже посна комнатыште киен, изи ўдыр тудын деке миен огыл гынат, чер пижын. Молан манаш гын, ырлыган вирус-влак ик вер гыч вес верыш пеш писын куснылыт, сандене комнатлашкат верешт кертыныт. Туге гынат ырлыган вирус-влак пеш вашке колат. Вирус южышто вашке кола. Ырлыган черан енгым комната гыч лукмек, молылан лўдыкшö ынже лий манын, тиде комнатыш ситышын яндар южым пуртыман.

Тыгеже, черле енг деч гына ыргылан пижын кертеш. Черланыме деч ончыч йоча кöн дене вашлиймым ача-ава деч, але весе деч йодмек, ырлыган дене черланыше йочан ешыште але квартирыштыже таза йочан лиймыжым па-

лен налаш лийын. Шагал годым йочан черланымыжым аваже пален огеш керт. Тыгай годым тиде йоча иктаж общественный верлаште (поезд, трамвай, театр, клуб, магазин) лиймыж дене черлана.

Черланымашын первый призиакше гыч тӱҥалын, изи тамга-влак лекташ тӱҥалмешке да тамга шарлыме жапыште, вес семынже 9—10 кече гыч, йоча черланышылан шотлалтеш. Шодо воспалений лийме годым тиде жап эше 3 кечылан шуйна.

Ырлыган черан дене пырля лийше таза еҥ гоч, але, мемнан манмыла, кумшо еҥ гоч, йоча ырлыган дене черланен кертеш мо? Мутлан, йочан аваже учрежденийыште пашам ышта, а тушто ырлыган черан еҥ уло, тыге лиймек учрежденийыште пашам ыштыше аваж деч йоча черланен кертеш мо? Аваже пашам пытарымеке, мӧҥгыжӧ каймыж деч ончыч халатым кудаш кода, кидшым мушкеш да икмыняр жап южышто лиеш гын, тунам йоча ырлыган дене огеш черлане. Илыме пӧрт больница кудвечыштак лийме годым ырлыган дене кийыше палаткыште пашам ыштыше еҥ деч таза йочалан (медицинский сестра халатым кудашдеак мӧҥгыжӧ толеш, адакашым кидшымат огеш муш гын) ырлыган пижын кертеш. Но тыге пеш шуэн лиеда.

Тыгела, ырлыган черым шарыше источниклан черле еҥ шотлалтеш. Ырлыган дене ончыч черланыдыме кажне йочалан ырлыган пижеш, ырлыгап черан дене кеч-могай вашлиймашат лӱдыкшым ышта. Тиде пале: ырлыган черан дене вашлиймеке 100 таза йоча гыч 95 йочаже тиде чер дене черлана. Черле еҥын кийме пӧлемыште шагал жап лиймашат ырлыган дене черланымашке шукта.

Ырлыган черын вияҥмыже. Ырлыган деч аралыше прививка ыштымым шотыш налмеке, ырлыган годым инкубационный жап 8 гыч 28 кече марте шуйна. Прививка ыштымаш инкубационный жапым шуен кертеш. Ырлыган пижмеке черланымаш 10—12 кече гыч веле тӱҥалеш.

Инкубационный жап — тиде организмыште микроб-влак тӱлаҥмаш жап. Садланак тиде годым йочалан сай условийым ыштыман, тудын организмжым чер ваштареш кучедал кертшым ышташ тыршыман. Тидлан кӧра таза йочалан ырлыган черан йоча дене вашлиймеке, вигак аралыше прививкым ыштыман; йочан кочкышыштыжо шукырак А ден С витамин лийшаш (тудлан фруктым,

пакча саскам, шўшмўйым пукшыман); яндар южышто шукырак лийман, чын режимым шуктыман.

Черланымеке кўкшö температура да моло признак огеш лий гынат, инкубационный жап годым организм ятыр вашталтышым чыта. Тидыжым вўрым, нервный системым да т. м. шымлыме дене палаш лиеш. Чер тўнгалмын первый признакшылан температура кўзымаш шотлалтеш, южгунам тудо 39° марте шуэш. Температура кўзымаш вашке эртен кая да тудо нормальный лиеш. Тылеч вара шинчан слизистый оболочкыжым да шўлымö логарын кўшыл ужашыжым воспалений налеш, шинчакомдыш йошкарга да пуалме гае лиеш, шинчавўд, нер йога, кокырыкташ тўнгалеш. Южгунам кокыртыш нелын эрта, чылт пий оптымо семын шокта. Тидыжым катарральный але продромальный жап маныт. Тудо 3—5 кече марте шуйна да ырлыган годым лийше Филатова-Коплика тамга дене пыта. Нине тыгыде ош тамгавлак тарай гай йошкаргыше шўргö да тўрвысö слизистый оболочкышто манный шўрашым шавыме семын койыт.

Филатова-Коплика тамга-влак лиймаш гыч врач ырлыган диагнозым раш пален налын кертеш. А моло признак-влак (нер йогымаш, кокыртыш да конъюнктивит) моло чер годымат лийын кертыт.

Продромальный жап почеш тамга-влак шарлыме жап тўнгалеш. Ырлыган годым коваштыште изиш оварен шогышо тамга-влак лийыт. Нине тамга-влак посна-посна лийын кертыт; южгунам пуно иктыш ушнен, узоран тамга гае лийыт. Ырлыган тамга-влак капысе ош коваштыште лектыт. Тамга ушналтше (сливной) характеран гынат, коваштыште ош верым муаш лиеш. Южгунам тамга-влак какаргыше семынрак койыт. Тамга-влак кушто верештын, тушто огыт лек: ондак пылыш шенгелне палын лектеш, а вара шўргыш, оныш, тупыш, кидыш, мўшкырыш да йолыш шарла, вес семын манаш гын, тудо кўшыч ўлкö вола. Тамга 4—5 кече лектеш. Тиде жапыште черлын тазалыкше чот начарештеш: температура 39—40° марте кўза да ик олмыштак шогаш тўнгалеш. Йоча кочмым чарна да пеш каньысырлана. «Кашка гай кия»,— маныт ава-влак, тыгай черлым. Кугурак ийготан йоча-влак вуй корштымылан вуйым шийыт, шуэн огыл вуй дене мутланат; чот толаштарыше чўчкыдö кокыртыш тўнгалеш. А изирак ийготан йоча-влак

тидын деч посна эше пушкедаш тӱҥалыт. Йочан ырлыган шарлыме годым шинчаже йошкарга, шӱяҥеш, пуалме гае лиеш, шӱргӧ, нер олача тӱсанла коеш, тамгалаште шӱйшӧ налеш, йоча шӱлыкан лиеш.

Шодым колыштмо годым эреак кукшо да кыжгыше оралге йӱкым колаш лиеш, тидыже ырлыган годым шодо черланымым ончыкта. Тидым рентген гоч ятыр гана эскерымаш пеҥгыдемдат. Снимкыште шодын да бронхын вашталтмыштым да бронхиальный железа-влакын кугеммыштым ужаш лиеш. Изирак ийготан йоча-влакын тыгай вашталтыш утларак пале. Тудо шодо воспалений очагым раш палдарыде эркын эрта, но южгунам нелын эртыше воспалений лийын кертеш. Осложнений лийме шотышто могырышто тамга шарлаш тӱҥалме да тамга лекме первый жап эн лӱдыкшылан шотлалтеш.

Тамга-влак капыште кӱшыч ӱлкыла кошкен волат, вес семын манаш гын, кузе шарлат, тугак кошкат. Южгунам шӱргыштӧ, капыште вашталташ тӱҥалше кӱренрак тӱсан (пигментаций) тамга-влакым ужаш лиеш, тыште нуно ошемаш тӱҥалше лийыт, а йолышто свежа да яндар тӱсанак кодыт. Йочан тазалыкше могай улмым ончен, пигментаций шуко жап кучалт кертеш. Пеҥгыде йочан тудо вашке эрта, неле осложненийым эртарыше начар йочан кужу жап шога. Капыште пигментаций шушыл гай лийын лыгешталт йога.

Тамга-влак пытыме дене пырля температура вола, осложнений лийын огыл гын, йоча тӧрланаш тӱҥалеш.

Т ӧ р л а н ы м е ж а п. Ырлыган деч вара йочам ача-ава, тугак йоча учрежденийласе медицинский пашаеҥ-влак сайын эскерышаш улыт. Температура волымаш да ырлыган признак-влак пытымаш организмын пеҥгыде улмыжым эше огыт ончыкто. Ача-аван йодмышт почеш больница гыч выписатлыме йочан, черым эртарымыж деч варат, режим пужлымо да начареммылан кӧра, тӱрлӧ осложнений-влак лийын кертыт.

Ырлыганым эртарыме деч вара организмын пижедылше чер ваштареш кучедал кертмашыже чот начаремеш. Шуэн огыл ырлыган почеш йоча-влак скарлатина, дифтерий, дизентерий дене черланат. Тыште пижедылше черан еҥ дене изиш вашлиймекат черланаш лиеш. Южгунам йочан организмыштыже черланыме деч ончыч пине инфекций-влакын микробышт лийыныт да ырлыганым

эртарымек гына бацилла-влак черым тарватеныт манын, каласаш логалеш.

Чӱчкыдынрак ырлыган туберкулез черымат нелемден, посна органыш шарен кертеш, тунам тудо милиарный характеран лиеш.

Ырлыган черын осложнениймже. Ырлыган деч вара неле осложненийлан шодо воспалений (пневмоний) шотлалтеш. Тыгай годым бронх-влак локтылалтыт, а вара посна изи очаг-влак семын воспалений шодо тканьыш вонча. Южгунам нине очаг-влак иктыш ушнат да шодым кугун локтылыт.

Шодо локтылалтме годым шӱлымӧ функций (орган) нелемеш. Черле енгын одышка (чӱчкыдын шӱлымаш), цианоз (синюха) манме тӱнгалеш, чот кокырыкта да температура кӱза. Шӱлымым шотыш налде, йочан одышка улмым неррож оваргыме дене палаш лиеш.

Пневмонийым эмлаш огыл гын, тудо бронхышто изи шӱвыронг семын шарлен кертеш, бронхоэкгазий тӱнгалеш. Тиде изи шӱвыронглаште тазыла ден бактерий погынат, нуно шодо воспаленийым виянгдаш полшат. Бронхоэктазий черле енгын хронический воспаленийым тарвата, тидыже жапын-жапын неле обострениймым ышта. Бронхоэктазийын ик признакшылан кидысе парня вуй кӱжгеммаш шотлалтеш, тудо тӱмыр пашкар гай лиеш, тидым кажне ег эскерен кертеш; тиде кӱжгеммашыже кислород шагал улман вӱр шуко погынымылан кӧра лиеш. Ырлыган деч вара чӱчкыдынак пылыш гыч шӱйын йогаш (отит) тӱнгалеш. Кугурак ийготан йоча-влак пылыш корштымым раш каласен кертыт, а изи йочан пылыш корштымым температура кӱзымаш гыч, каньысырланыме да магырыме гыч веле палаш лиеш; южгунам нуно корштымым чараш лийын, вуйыштым виян пӧрдыктылыт. Аваже йочан койышыжым эскерыме дене тудын могай чер дене черланымыжым врачлан пален налаш полшен кертеш. Пылышым сайын ончымек, диагнозым раш пален налаш лиеш.

Умша кӧргысӧ слизистый оболочкын (стоматит) воспаленийже лийме нергенат каласаш кӱлеш. Стоматит лийме признак годым пукшаш тӱнгалме деч ончыч аза шортеш да варажым кочмымат чарна. Йылме да умшан слизистый оболочкышто язва лиешат, тудо кочкышым пурмо да нелме годым чот корштара. Черын нелын эртымыже годым шӱвыл йога да умша гыч йыгыжге пуш лектеш.

Ырлыган пижме деч кузе аралалтман. Ырлыган чер—ырлыган дене черланыше ен деч пижеш. Садланак ырлыган деч аралалтме тӱн мероприятийлан таза йоча-влакым ырлыган черан йоча-влак дене вашлийманш деч эскерымаш шотлалтеш. Тыгай куштылго противоэпидемический йӧным кажне ача-ава-влак шуктен кертыт. Кажне ава тидым шинчышаш: нелын черланыше йочам врачым мӧнгӧ ӱжыктен ончыктыман да тудын кӱштымыж деч посна черле деке моло йочам пуртыман огыл. Врач ырлыган диагнозым пален налын гын, моло йоча-влак ынышт пуро манын, черлын кийме квартир омсаш посна шижтарыме кагазым сакаш кӱлеш. Тиддеч посна йочан коштмо учреждениийыш да пачерлаште илыше чыла ен-влаклан увертарыман. Нунын йочашт ырлыган дене черланен огытыл гын, шке жапыште прививкым ыштыктыман да ик жаплан шке йочаштым йоча учреждениийыш колтымым чарыме нерген увертарыман.

Кӱшнӧ ончыктымым шуктен толын, ырлыган чер шарлымым чараш лиеш.

Ырлыган ваштареш кучедалме шотышто общий мероприятий-влак деч посна специфический профилактикым эртарыман—ырлыган ваштареш прививкым ыштыман. Ырлыган дене ончыч черланыше йоча ырлыган черан йоча дене вашлиеш гынат, ырлыган дене уэш огеш черлане. Тидым шукертак пален налме. Азан аваже ожно ырлыган дене черланен эртарен гын, тудын азажат первый тылзылаште ырлыган дене огеш черлане. Тидыже вот молан тыге лиеш: ырлыган дене черланен эртарымеке организмыште иммунитет лиеш, а тиде иммунитет аваж гоч йочалан верештеш. Кок случай годымжат иммунитет источниклан организмым ырлыган микроб-влак деч аралыше, микроб-влак ваштареш кучедал кертше (антитела манме) вещества шотлалтеш. Тыгай аралыше свойствылан вӱрын вишкыде ужашыште лийше белокым шотлат. Сандене тышечын сывороткым ышташ тӱгалме. Вӱрым пробиркыш погаш да икмыняр жапым шогыкташ гын, тудо тувырга, пундашке шемын койын волен шинчеш, а ӱмбалныже яндар жидкость кодеш. Тидым сыворотка маныт. Тидым ырлыган дене ончыч черланыше кугыенгын вӱржӧ гыч ямдылат. Тыгай сывороткым 30—60 см³ ырлыган дене черланыдыме да черланыше йоча-влаклан колташ гын, нуно ырлыган дене йӧршеш огыт черлане, але куштылгын черланен эртарат—3—4 кече

гына черле лийыт. Таза йочан черле дене пырля мыняр лиймым, йочан ийготшым да, тӱнҗылан, черланыме деч вара мыняр вашкерак сывороткым колтымым ончен, прививкын сай результатше лийын кертеш. Сывороткын кузе полшымыж нерген кок примерым ончыктена.

Аваже кум ияш М. Валя дене кенета палдыме ӱдрамаш деке пурен, а тудын эргыже ырлыган дене киен улмаш. Ырлыган дене черле улмым пален налмеке, аваже Валям тунамак мӧнгыжӧ нанҗаен. Эрлашыжым тудлан 30 см³ сывороткым колтымо, тудо ырлыган дене черланен огыл. Ырлыган ваштареш прививкым пеш вашке ыштыме; адакшым Валяжат черлын помещенийыштыже кужу жап лийын огыл.

5 ияш П. Женялан скарлатина пижын манын, тудым больницыш пыштеныт. Тиде отделенийышкак поездеш скарлатина дене черланыше 2 ияш Л. Васям пыштеныт. Больницыште Васян куд кече киймекше, тудын эше ырлыган чержым пален налыныт. Вася поездыште кок арня утла лийын, тушан ырлыган дене черланен кертын, но аваже тидын нерген шоналтенат огыл. Женя ден Вася икмыняр кече лийыныт. Васян ырлыган черан улмыжым палымек гына тудым тиде пӧлем гыч коранҗеныт. Ырлыган черан дене пырля кужу жап лиймыжлан да скарлатина дене черланымыжлан кӧра Женялан 60 см³ сывороткым колтымо, тидын деч вара тудо ырлыган дене пеш куштылгын киен эртарен.

Ырлыган ваштареш ыштыме сывороткым колтымеке, йочан организмыштыже иммунитет лиеш, тудо 30 кече наре чыта.

Сывороткым ямдылаш донор (шке вӱрыштым пуышо)-влакын вӱрыштым да плацентарный вӱрым (азагудо гыч налме вӱрым) кучылтыт.

Чыла йоча-влаклан 3 тылзаш гыч 4 ияш марте, а черле йоча-влаклан тылеч кугу ийготанлан обязательно прививкым ышташ кӱшталтеш. Йоча учреждениийлаште ырлыган ваштареш сывороткым 7 ияш марте йочалан колтат. Сывороткым колтымо годым име дене шуралтыме гына коршта, моло нимат ок лий. Прививкым ыштыман йоча-влак ырлыган дене куштылгын киен эртарат. Пале: ожно тиде чер дене черланен колышо шуко лийын гын, кызыт ырлыган черын лӱдыкшыжӧ пытен.

Ырлыган дене черланен колымаш йӧршын ынже лий манын тыршаш кӱлеш.

Ырлыган дене черланыше-влакым эмлымаш да ончымаш. Шуко ача-ава-влак йочаштын кылмымышт деч лӱдыт, тудым кече волгыдо дечат корандаш тыршат, кече волгыдо конъюнктивит черан йочалан эҥгекым ышта маныи шонат.

Садланак ырлыган черан йочам юж пурен кертдыме да кече волгыдо логалдыме комнатыште кучаш тыршат.

Ырлыган черан йочан пневмоний осложнений ынже лий манын, тудын кийме пӧлемжым эреак южандаш тыршыман: вет кече волгыдо ден пӧлемыш яндар южым пуртымаш южышто лийше микроб-влакым пытараш полшат. Ырлыган, черан йоча волгыдо комнатыште кийшаш. Кеҥежым черле кийме пӧлем окна виш лийшаш але черле еҥын кийме койкыжымак яндар южыш лукман. Телым комнатым кече мучкак шуко гана южаҥдыман, йочам шокшын чикташ гын, тудо огеш кылме, а йӱштӧ южым кӧргыш келгын шӱлалтыме дене шодыш кислород пурен шогымаш гына саемеш.

Ырлыган дене черланыше йочалан куштылго кочкышым—шӧр да пакча саска дене ямдылыме кочкышым пукшыман, тушто сакыр ден витамин шукырак лийышт, тыгай кочкышыжлан шӱшмӱй ден фрукт шотлалтыт. Черле йочан шинчажым шолтымо леве вӱд дене сайын мушман, нерожшым ватке дене эрыктыман. Нер кӧргыштӧ шӱлаш мешайше кошкышо падраш лиеш гын, вазелиновый ӱйым колташ темлалтеш.

Ырлыган деч вара лийше осложнениийым эмлаш (шодо воспалений, ныльыш йогымо воспалений да умша кӧргысӧ слизистый оболочка пужлымо годым) сульфамидный препарат ден пенициллиным кучылтман. Адакшым нине средства-влак жапыштыже да кӱлеш доза чоло пуымо годым веле сай результатым ыштен кертыт. Тыге от ыште гын, мӧҥгешлат лийын кертеш: изи доза дене эмым пуымо дене микроб-влак нунын деке тунем шуыт да умбакыже кугу дозан эмланат ваштареш шоген кертше лийыт. Сандене нине средства-влакым врачын кӱштымыж деч посна кучылтман огыл.

КРАСНУХА

Краснуха—тыгыде йошкар тамган чер—ырлыган дене икгайракак, но тудо ырлыган деч куштылгын эрта. Краснуха черым фильтрующий вирус (ырлыган перген возымым ончыза) группа гыч улшо микроб-влак шарат.

Краснуха годым инкубационный жап 10—23 кече шуйна. Краснуха дене черланымашат, ырлыган семынак, тыгыде йошкар тамга-влак лекме дене тӱнгалеш. Краснуха годым тамга-влак пеш тыгыде лийыт, нуно иканаште пӱтынь кап мучко лектыт да утларакшым кидыш да йолвургын тӱжвал велыштышт, коварчыште лиедат. Тупышто, оҥышто да мӱшкырыштӧ тамга-влак огыт лек. Краснуха годым вуй пундаш железа-влак кугемыт. Южгунам тамга лекме годым йоча изиш кокыра да нерже йога. Ырлыган годым лийше Филатов манме тамга-влак огыт лек. Температура 38° деч кӱшкӧ огеш кӱзӧ. Краснуха куштылгын эрта да тудым эмлымат огеш кӱл.

Краснуха годым йоча чулым лиеш да тудым вакшышкат пышташ огеш кӱл.

Краснуха дене черланыше йочам таза йоча деке 5 кече пурташ огеш лий.

Краснуха чер скарлатина, дифтерий да моло пижедылше чер дене пырля ушнымо годым нелынрак эрта.

СКАРЛАТИНА

«Скарлатина» мут итальянский «скарлатто» — шемалге-йошкарге манме мут. Скарлатина виянгме жапыште черле енгын капше тарай гай йошкарга.

Скарлатина — йоча-влаклан пижше чер; тиде чер дене чӱчкыдынак 3—8 ияш йоча-влак черланат. Скарлатина дене черланен эртарыше йоча-влакын иммунитет лиеш. Скарлатина дене уэш черланыше пеш шуэн лиеда.

Скарлатиным пижыктышылан эн ончычак черле ен але тиде чер дене киен гына тӧрланыше йоча шотлалтеш. Бациллоноситель дечат йоча черланен кертеш. Мутлан, кондитерский ик магазиныштак шере булкым налше йоча-влакын скарлатина дене черланымыштым пален налме. Тидыже теве молан тыге лийын: шере булкым ыштышын ешыштыже скарлатина дене черланыше улмаш да тудо шкежат бациллоноситель лийын.

Черлын кучылтмо чыла ӱзгарлаштат скарлатиным шарыше вашакше лийын кертыт. Скарлатинан черле дене пырля лийше йоча-влак йоча учрежденийыш скарлатиным ынышт намие манын, 12 кече мӧнгыштӧ илышаш улыт.

Скарлатина кузе эрта. Скарлатинын инку-

бационный жапше 2 гыч 12 кече марте шуйна. Скарлатина пеш шучко чер. Ончыч куштылгын эртыше скарлатина 2—3 арняште ятыр неле осложненийым пуэн кертеш. Садлан врач-влак черын кузе эртымыже нерген ончылгоч каласен огыт керт.

Скарлатина тўнгалшаш годым йоча шўлыкангеш: кычалтылаш тўнгалеш, модмым чарна. Но йочан тыгай настроенийже кужу жаплан огыл. Варажым тудын температурыжо кўза, укшинчаш тўнгалеш да черын чыла симптомжо (палыже)-влак вияҥгаш тўнгалыт. Эн пале симптомжо-влак тыгай лийыт: тидын годым температура кўза, йошкар тамга-влак налыт да логар пундаш локтылалтеш (ангина).

Скарлатина годым лекше йошкар тамга-влак ырлыган годсо деч пеш кугун ойыртемалтыт. Ырлыган годым коваште тамган-тамган йошкарга, верын-верын оварген шога, ош коваштыште тудо поснак ойыртемалтеш. Скарлатина годым гын уло коваште йошкарга да йошкар коваште ўмбалне маке пырче гай тыгыде чевер тамга-влак лектедат, южгунам нине тамга-влак геморрагический характеран (коваште ўмбалне какаргыше пале семын) лийыт. Утларакшым тамга-влак оҥышто, тупышто, кидыште да эрдыште пеш чот лийыт, сандене «тувыр гай йошкарген», маныт. Черлын чурийже пеш чеверга, тамга-влак укелан оҥылаш ден тўрвö ошалгын койыт. Первый кечылаште черлын йылмыже ошемеш; 3—4 кече гыч йылме э н г ы ж т ў с а н лиеш.

Орйылме (изи йылме), дужки да миндалина-влак тул гай чевер тўсан лийыт, рушлаже «огненный зев» маныт. Тиде йошкаргыше вер кочкышым нелме годым пеш чот коршта. Температура черын кузерак эртымыже почеш 37,5 гыч 40° марте кўзен кертеш. 7—8 кече гыч температура норма марте вола, тамга-влак пытат да пўтынь кап мучко коваште лыге семын тöргалташ тўнгалеш. Кид да йолварня коваште тöргалтмаш поснак ойыртемалтеш. Эн ончыч кўч воктене коваште шелышталтеш да ўмбал слойжо (эпидермис) изи пўсö кўзö дене пўчмö гай лиеш. Вара тиде коваште лаштыкын-лаштыкын тöргалт йоген пыта да парня вуй-влак тошто, козра коваште слой (эпидермис) деч ойырлен, шемалге-чевер тўсан, йылгыжше лийын кодыт. Копа пундаш ден йол пундаште коваште тöргалтмаш моло вер деч утларак ойыртемалтеш. Коваште тöргалтмаш 30—40 кече марте шуйна, черле йоча

нимогай йöсылыкымат огеш шиж; йоча шкак тиде коваштым тöргалтен кышка.

Южгунам скарлатинын первый признакше пале ок лий: температура 37° утларак веле лиеш, тамга-влак ошалгырак тӱсан лийыт да шуэн лектедат, тудыжат икмыняр шагат веле шога; ангина изиш веле пале. Йоча шкенжым сайын чувствоватла да нимо корштымымат огеш шиж. Тыге шып эртыше скарлатина пеш лӱдыкшö; первыяк — тиде скарлатина пален налде кодеш да черле йоча-влак моло таза йоча-влак дене пырля лийын, нуныматчерландарат; кокымшыжо, шып эртыше скарлатина неле осложненийым (верге воспаленийым) да монь ыштен кертеш.

Скарлатина почеш осложнений лиймаш. Скарлатинын первый признакше-влак (температура, тамга-влак, ангина) пытымек, 2—3 арня гыч черле енгын осложненийже тӱнгал кертеш. Йочан мыняр ияш улмыжым, скарлатина дене черланыме деч ончычсо тазалыкшым да, пытартышлан, йочан черле кийме жапыште могай условийыште улмыжым ончен осложнений тӱрлын эртен кертеш.

Эн чӱчкыдын лийше осложненийлан лимфатический железа (лимфаденит) воспалений, пылыш воспалений (отит), шӱмыш вӱр коштмо корнын (сердечно-сосудистый системын) пужлымыжо, верге воспалений (нефрит), угыч тамга лекмаш да ангина тӱнгалмаш, шодо воспалений да т. м. шотлалтыт. Отит ден пневмоний утларакшым изи ийготан йоча-влакын, нефрит ден шӱм пужлымаш—школыш коштшо йоча-влакын лийыт.

Верге воспалений (нефрит) пеш куштылгын эртыше скарлатина годымат виянгын кертеш.

Верге воспалений годым эн ончычак эрдене шинчакомдыш пуалеш. Йочалан шке жапыште полышым пуаш огыл гын, шӱргö да йол, а вара пӱтынь кап пуал кертеш.

Нефритын чот лиймыже годым шондо йошкарга, а южгунам вӱр чот варналтме годым—вӱр тӱсан лиеш. Нефритын куштылгын эртымыж годым шондо тӱс изиш гына вашталтеш. Но шондым шолтымо але тушко кӱлеш реактивым уштарымеке, белокым муаш лиеш, а шунден шичше косам микроскоп гоч шымлыме годым ошо да йошкар кровяной тельца ден цилиндр-влакым ужаш лиеш. Тиддене пырля шӱмыштö вӱр коштмашат пужла. Черле-влакын вӱр давленийышт кӱкшö лиеш, шӱмыш-

Гос Публичная Библиотека в Ленинграде

шарла, шӱм кырымыҥ вашталтмыж дене организмат пашам начар ышта. Верыште кийме условий да диэтический режим кӱлешын ышталтыныт гын, верге воспалений 3—6 арня шуйна да вара черле йӧршеш тӧрлана. Нефрит черын пален шуктыде эртымыж годым, адакшым черле кӱлеш режимым пужымо годым, чер уремийыш але хронический формышко куснен кертеш.

Верге воспалений дене да шондо дене пырля лекше белок вашталтыш вӱрыш шуко погынымо да моло амал денат уремий виянҥеш. Тудо организмлан энҥекым конден кертеш. Нине продуктын вӱрыштӧ шуко погынымыж дене отравлений лиеш. Тидын годым вуй чот коршташ тӱҥалеш, укшинчыкта, шӧн шупшкедаш (судорога) тӱҥалеш, черле еҥ ушым йомдара, шондо толмаш йӧршеш гаяк чарна. Уремий дене черланыше еҥым тунамак больницышке пыштыман.

Пылыш гыч йогымо воспалений шукыж годым изи аза-влакын лиеда. Шодо воспалений дене утларакшым скарлатина деч ончыч ырлыган, коклюш да грипп дене черланыше, вес семынже, кукшо логарым локтылшо чер дене кийше йоча-влак чӱчкыдын черланат.

Скарлатина деч вара лийше чыла осложнениям больницыште мӧҥгысӧ обстановка деч ятыр куштылгын эрта, молан манаш гын, больницыште осложнений тӱҥалмым тунамак пален налыт да кӱлеш семын эмлат.

Черле йоча-влакым сайын ончымаш, палатым сайын южаҥдымаш, тӧрланаш тӱҥалше йоча-влакым больницыш угыч пурышо черле йоча-влак деч жапыштыже ойырымаш осложненийлан чаракым ышта. Тыште йочан настроенийже да тудын нервный системыжын могай улмыжат пеш кугун полша. Йоча мӧҥгыжӧ верч ойгыра, шортеш, удан кочкеш да удан мала гын, больница условийыштат врач йочам ончаш черле йочан аважым пуртен кертеш.

Скарлатинын ревматизм дене кылдалт шогымыжо. Скарлатина дене черланыме годым южгунам ревматизм приступ лийын кертеш. Температура кӱзымӧ дене пырля йыжыҥ коршташ тӱҥалеш, вӱрыштӧ воспалительный процессым ончыктышо вашталтыш лиеш. Южгунам шӱмыштат тиде вашталтыш виянҥеш.

Скарлатина годым ревматизмын виянҥын кертмыж перген икмыняр ий ончыч советский ученый Молчанов

ончыктен. Умбакыже эскерен шогымаш Молчановын тиде ончыктымыжым пеҥгыдемден.

Скарлатина годым чӱчкыдын шӱмыштӧ вӱр коштмаш система вашталтеш, тидыжым шӱм шарлыме, тудын тӧрсыр да пич кырымыже гыч палаш лиеш; но нине вашталтыш-влак ик жаплан веле лийыт да ревматизм дене нимыняратогыт кылдалт. Туге гынат, ревматизм виянгмашым йӧршеш пытарышашлан, шӱм могырым вашталтыш лиймым пален налмеке, черлым тунамак сайын шымлыман да ятыр жап тудым врач-влак эскерен шогышаш улыт.

Скарлатина дене черланыше йочам кунам йӧршеш тӧрланышылан да моло йоча-влакым заразитлен кертдымылан шотлаш лиеш?

Йоча-влак чылан ик жапыште йӧршеш тӧрланен огыт шу. Южо йочан скарлатина нимогай осложнений деч посна эрта да тудын чыла органжат вашке гына пашам нормально ышташ тӱҥалеш. Шуко йоча-влаклан 30—40 кече больницыште киен лекмаш тӧрланен шумо жаплан шотлалтеш. Туге гынат, больницыште киен лекмекат осложнений лийын кертеш. Тыгай осложненийлан железа, пылыш да верге воспалений шотлалтеш. Киен эртарымеке йочан организмже эше ятыр жап начар лиеш да условийын изиш вашталтмыж денат тудо уэш черланен кертеш, сандене больница гыч лукмеке йочалан санаторный режимым ышташ кӱлеш.

Дифтерий дене черланен эртарыше йоча бациллоноситель лийын кертеш. Скарлатина годымат тыгак лиеда. Дифтерий черын бациллоносительжым пален налаш кушгылго, кӱлеш питательный средам ыштен дифтерийым ылыжтыше микроб-влакым веле палаш кӱлеш. Дифтерий ден скарлатина тидын дене веле ойыртемалтыт.

Скарлатина дене черланен кийме отделений гыч выписатлыме йоча 12 кече деч шагал огыл мӧҥгыштыжӧ лийшаш. Тиде жапыште тудо моло йоча-влак дене пырля лийшаш огыл, кочкаш да йӱаш посна ате, шкенжын шӱргӱштышыжӧ лийшаш.

Йочан мӧҥгыштыжӧ илыш условий сай огыл гын, тудым больницыште 30—40 кече огыл, а шукырак кучыман. Но туге гынат, больницыште кужу жап лиймаш, бациллоноситель лийын ок керт манын шонаш огеш лий.

Ятыр черым эмлымаште сай средствылан антибиотика-влак (пенициллин, грамицидин, стрептомицин) шот-

лалтыт: нине средства-влак черым ылыжтыше микроб-влакын шукеммашыштым чарат да бациллоносительство ваштареш кучедалаш полшат. Туге гынат, нине эм-влак дене умшам шўалтымаш, логар пундашым шўрымаш, пульверизатор гыч шыжыктымаш организмым бацилла-влак деч йöршын утарен огыт керт. Логар пундашысе слизистый оболочкышто ятыр лончо-влак улыт, тыгай вереш микроб-влак антибиотический веществан действийже деч «шылын» кодыт да пуно келшыше условийыште уэш шукем кертыт.

Э м л ы м а ш. Кеч-могай черым эмлыме годымат первый условийлан кўлеш режимым шуктен толмаш шотлалтеш. Черле енлан арулык, яндар юж, шып да лым лийме кўлеш. Черле енлым кечыгутак чўчкыдын йўктыман. Лимон, варенье, олма, пöчыж дене шере чайым йўмаш пеш пайдале да адакшым тамле. Кочкышым шöр да пакча саска дене ямдылыман да йочан ийготшым ончен кечеш 5—6 гана ик жапыштак пукшыман.

Нелын черланен кийме годым йочам öкымеш пукшыман огыл. Скарлатина дене черланыме годым первый кечылаште шöрым, пучымышым, кисельым, компотым, пакча саска дене ыштыме пюрем, шолтыдымо фруктым да киндым пукшыман. Вара шыл да кол дене ямдылыме кочкышымат изин-изин менюш уштараш лиеш. Кечыгутлык примерный менюм ончыктена. Эр кочкыш: шöр дене шолтымо пучымыш, чай ден кинде да шўшмўй; кечывал кочкыш: пакча саска дене шолтымо шўр, пучымыш, кисель, фрукт-влак; кечывал деч вара (полдник) кочкыш: кинде але печенье, шöр але чай ден сукара; кас кочкыш: пакча саска дене ямдылыме пюре, кефир, кисель, компот. Вес кечылаште кочкышым весемдаш лиеш, шыл дене ыштыме котлетым, запеканкым, тувыртышым менюш уштарыман. Черле изи аза-влакымат таза семынак пукшыман. Шукыж годым нелын черланыше (черым вара нален налме годым) йоча-влак больницыш логалмеке, тыгай режимым шуктымо дене вашке тöрланат.

Скарлатиныи куштылгын да кокла шот дене эртымыж годым тудым режимым шуктен шогымо дене эмлыман. Нелын эртымыж годым противотоксический сывороткым да пенициллиным кучылтман. Кўкшö температура, уш кайме да шўм удан пашам ыштыме годым сыворотка дене пайдаланат. Логар пундаш пеш чот пужлымо, железа-влакын кугеммышт, пылыш гыч опчылгоч йогаш

тӱҥалме да вараш кодын лийше осложнений годым (пылыш, железа да моло воспалений годым) пенициллиным кучылтыт.

Верге воспалений годым кугун пукшыман огыл. Черлылан сакыр дене диетым ыштыман (суткаште 200 г. деч шагал огыл сакырым да 2 стакан наре вӱдым пуыман). Черлын тазалыкше могай улмым шотыш налын, тудым черланен кийме жапше мучко сакырым пукшыман.

Сакырым пукшымо кече деч вара шӧр да пакча саска дене ямдылыме кочкышым да фрукт-влакым, изиш сакырым ешарыман кисельым, компотым, шере пучымышым пукшыман, вес семынже, шагал шинчал пыштыман диетым ыштыман.

Нефрит годым черлын мыняр вӱд йӱмыжым да шондыжым пеш сайын висыман. Йочан шондыжо шагалеммме, вийже пытыме да шӧн шупшкедыме годым тунамак врач ончышаш (тыгай годым вӱр ден глюкозым колтат).

Верге воспалениян йоча-влакым больницыште эмлыман, молан манаш гын, нунын илышыштлан лӱдыкшым ыштен кертше неле осложнений (уремий) тӱҥал кертеш.

Скарлатина деч аралалтмаш. Скарлатинан черле еҥ скарлатиным шарышылан шотлалтеш, сандене таза йоча-влакым черле деч ойыраш тыршыман. Тиде шотышто скарлатина дене черланымым ондак пален налме да тудым больницыш пыштыме кугун полшен кертыт. Йочан ӱҥышеммыжым, аппетит пытымыжым пален налмеке, ача-ава ден воспитатель-влак тыгай йочам моло деч тунамак ойырышаш да тудым врачлан ончыктышаш улыт. Черле йочам шке жапыштыже ойырымаш инфекцийлан шарлашыже чаракым ышта. Черып первый признакше-влакым (сыпь ден ангиным) ужын шуктыдымо дене врач черым шке жапыштыже пален огеш керт. Коваште лыгештмаш але осложнений варарак тӱҥалме годым черле куштылгын моло йоча-влакым заразитлен кертеш. Врач деч посна эмлымаш эн шучкылан шотлалтеш. Чӱчкыдынак ача-ава-влак врач деке наҥгайме олмеш, черле йочалан шкак сульфидиным, стрептоцидым да молымат йӱктат. Тиде шотышто нуно вот мом шотыш огыт нал: вет нине средства-влак организмыште арам огыт эрте да энгекым конден кертыт манын, нуно огытат шоналте.

Ача-ава-влак тидым шарнен шогышаш улыт: йочан пижедылше чер дене черланымыжым пален налмеке, ну-

но врачым ўжыктымӧ дене шке йочаштлан веле огыл пайдам ыштат, но черлан умбакше шарлаш чаракым ышташ полшат.

Инфекций умбакыже ынже шарле маныи, черле йочалан кочмо атым, книгам, модышым да тулеч молымат посна ойырыман.

Черлын скарлатина дене черланымыжым пален налмеке, тудым тунамак больницыш нанґайман. Черле енґын кийме помещенийжым да тудын вургемжым сайын дезинфицироватлыман: мебельым дезинфицироватлыше раствор дене мушман; ўмбал вургемым, модышым дезинфекционный камереш обрабатыватлыман.

Ача-ава-влак йочаштлан больницыш мом намиен кертыт. Больницыш кўлешан да пайдале кочкышым (шўшмўйым, печеньым, сайын мушмо олмам, мандарином, апельсином, лимоным, вишньым, сливым), тыглай модышым, строитлен модашыже кубиквлакым, карандашым, сўретлашыже кагазым, лудашыже книгам, пуэн овартыме шарым да молым веле намияш лиеш.

Черлылан мом кондышаш нерген сай канґашым эмлыше врач пуэн кертеш.

ВЎДШЕДРА

Вўдшедра («ветряная оспа») пеш вашке пижын кертше чер улмыжлан тыґе маналтеш. Тиде шедра годым коваште ўмбаке лекше тамга-влак (сыпь) тыглай шедра семынак койыт. Вўдшедра вирус дене шарла, но тиде вирусым але сайын тунем налме огыл. Вўдшедра черле енґ дене пырля ик помещенийыште шагал жап лийме депат пижын кертеш, адакшым вет тиде шотышто ик комнатыште лиймат огеш кўл. Вўдшедра дене юж гочат черланаш лиеш.

Вўдшедра йочан мыняр ийготан улмыжымат ок ончо, пижын кертеш. Туге гынат, аза первый тылзылаште вўдшедра дене пеш шагал годым черлана, молан манаш гын, тудлан шочмыж деч ончычак аважын иммунитетше верештеш. Вўдшедра дене ик гана черланымеке, йоча кокымшо гана ок черлане.

Чер эртымаш. Вўдшедра годым инкубационный жап 6 гыч 21 кече марте шуйна. Тиде жапыште черле шкенжым але тазалан шотла. Черланымаш температура

кўзымаш гыч тўнгалеш, южгунам температура 39°-ыш шуэш. Черле енгын вуй коваштешыже да капешыже волгыдо вўд кўрган чўнча налеш. Нине чўнчан йырже йошкар тамга налеш.

Умбакыже тыгай чўнча-влак ик жапыштак лектедат да тоштышт кошкаш тўнгалыт (вўд чўнча-влак шўтлат да ўмбалышт комешталтыт). Черын нелылыкше почеш чўнча лекмаш икмыняр кече шуйна. Южгунам чўнча-влак лекме годым пеш лыгышта, удырымеке чўнча-влак шўтлат да тушко лавра логал кертеш. Тунам чўнчан йырже йошкарга да чўнча олмеш шўйшö налеш. Тыгай осложнений годым чўнча коршташ тўнгалеш, йочалан йöсö лиеш.

Вўдшедра — таза йочалан пижын, сай обстановкышто эрта гын, арулык лийме да черлым кўлеш семын ончымо годым тудо лўдыкшö ок лий. Вўдшедра вес чер дене (скарлатина, ырлыган, коклюш да моло дене) ушна гын, тунам тиде чер нелын эрта: вўд чўнча-влак шўяш тўнгалын кертыт, пуалын шўяш тўнгалмыже неле осложненийым ышта да пўтынь кап заразитлалт кертеш.

Сандене йочам больницышке але йоча учреждениййышке палме годым пачерыште вўдшедра дене черланыше уке мо манын, ача-ава деч сайын йодышт налыт.

Вўдшедрам эртарыше йоча, чўнча-влак кошкен, тöргалт пытымеке, паремшылан шотлалтеш. Черле йочан моло йочалан черым пижыктен кертмашыже, черын кузе эртымыжым ончымо почеш, икмыняр кече гыч 2—3 арня марте шуйнен кертеш.

Вўдшедра деч аралалтмаш. Вўдшедра дене черланыше йочам моло йоча деч тунамак ойырыман. Черланыме нерген пошкудо-влаклан да ик квартирыште илыше чыла йоча ден черланыше йочан коштмо йоча учреждениййыш увертараш кўлеш. Тиде квартирыште вўдшедра дене черланыше уло манын, квартир омсаш возен сакыман. Тыгай годым черле йоча дене пырля тиде квартирыште илыше йоча-влакат карантин пытымешке йоча учреждениййышке огыт пурталт да тыгай годым черланымаш ик квартирыште веле эрта. Тыге ышташ огыл гын, инфекций кумдан шарлен кертеш.

Вўдшедрам эмлымаш. Вўдшедра годым капым арун кучыман да удырыман огыл. Шедра чўчкыдын лектын огыл гын, тудым метилгрюн дене шўраш лиеш; чўчкыдын лекме годым леве ванным ыштыман, вўдышкö шемалге-чевер тўсан лиймешке марганцовокислый кали-

йым пыштыман. Черлыш йымал вургемжым чўчкыдынрак вашталтыман, а изи йоча-влаклан кидышкышт пижым чиктыман (кидшым ватка дене пўтырен пидаш лиеш). Прогулкышто лийме годым весылан черым пижыкташ огыл маныи, черле йоча моло йоча дене пырля лийшаш огыл.

СВИНКА

Свинка черым ылыжтышылан фильтрующий вирус шотлалтеш. Таза енглан свинка черле ен дене пырля лийме годым пижеш.

Свинка годым инкубационный жап 14 кече гыч 21 кече марта шуйна. Чер 38—39° марте температура кўзымö дене тўнгалеш. Кугурак пйготан йоча-влак пелме годым умша коршта маныи, вуйым шийыт. А тидыже шўвылвўдым лукшо (слюнной) железан локтылалтмыж дене лиеш. Свинка годым пылыш воктен улшо железа пуалеш. Шукыж годым ик могырышто веле пуалеш, а южгунам онылаш йымалне улшо железат локтылалтеш. Температура вашке вола (3—5 кече гыч), черле ен шкенжым сайын чувствоватлаш тўнгалеш, но пуалше железа вашке огеш пыте. Пуалме йöршеш пытымеш йоча черланышылан шотлалтеш, тудым моло йоча коклашке колташ огеш лий.

Свинка годым неле осложнений пеш шуэн лиеш. Тыгай осложненийлан вуйторык коваште воспалений, пöръеен йоча-влакын мунышт да пагар йымал железа воспалений шотлалтыт, а пагар йымал железа воспалений годым сакыр чер (сахарная болезнь) лийын кертеш.

Свинка чер деч аралалтмаш вўдшедра годым аралалтмаш деч нимо дене огеш ойыртемалт.

Свинка черым эмлышашлан воспалений лийше железам ырыктымат (грелкым, компрессым ыштымаш, черле верым шокшо пареш кучымаш) сита.

ДИЗЕНТЕРИЙ

Дизентерий черым пижыктышылан палочка семын койшо бактерий-влак шотлалтыт. Дизентерийный палочка-влак шуко тўрлö лийыт. Нуным тўрлö средаште кузе кушмышт почеш, черле енгын але иммунизированный животный-влакын черым сеген кертше сывороткышт дене

ыштыме реакцийын ойыртемалтмыже почеш, токсиным кузе ыштен кертмыжым ончымо почеш палат. Черле еҥын пушкедышыж дене пырля чӱчкыдынак Флекснерын палемдыме типан дизентерийный палочка-влак лектыт.

Инфекцийым шарышылан пеш нелын кийше але хронический форман — шуко жап кийше черле еҥ шотлалтеш. Дизентерийный микроб-влак черлын пушкедышыж дене пырля тӱжвак лектыт. Тӱжваке лекмеке, нуно икмыняр кече илен кертыт.

Дизентерий дене кеч-могай ийготан еҥат черланен кертеш. Тиде чер дене утларакшым изи аза-влак черланат, но чызе кочшо пеҥгыде аза шагалрак, ушкал шӧрым пукшыман явыгыше аза чӱчкыдынрак черлана. Йоҥылыш пукшымылан кӧра вашке пушкедаш тӱҥал кертше йоча-влак дизентерий дене пеш вашке черланат.

Тыгела лушкыдо организм йоҥылыш пукшымо да пагар ден шолын пашам начар ыштымышт дизентерий дене черланаш полшат.

Дизентерийный микроб-влак логалман кочкыш гочат черланаш лиеш. Микроб-влаклан тӱлаҥаш шӧр-торык продукт эн сае. Кочкыш гоч пеш шуко еҥ черланен кертеш. Дизентерийный микроб-влакым кочкышышко утларакшым карме-влак кондат. Шонданышке миен толмо почеш да лавран азавакшым мушмо почеш кидым мушкаш огыл гын, лавран кид гочат дизентерий дене черланаш лиеш. Южгунам аза кӱвар ӱмбалне почаҥмыж дене черланен кертеш. Йоча-влак пошкудо квартирлаште иктажын пушкедыш дене черланымыштым пален налде пурен-лекме гоч да тыгак пушкедыш чер дене черланыше йоча-влак гочат черланен кертыт.

Дизентерий годым пеҥгыде иммунитет огеш лий да дизентерий дене уэш черланаш лиеш, тудо хронический — эре лийше формышко савырнен кертеш. Дезинтерий дене нелын черланыше южо йоча-влак икмыняр тылзе да идалык дене орланат.

Дизентерий дене утларакшым кеҥежым черланат. Вет кеҥежымсе шокшо жап, пурак, карме, микроб-влакын писын тӱлаҥмышт инфекцийлан шарлашыже йӧным ыштат. Грипп, ырлыган, коклюш дене киен эртарыше йоча-влак пеш вашке гына дизентерий дене черланен кертыт.

Дизентерийын эртымыже. Кугыеҥ-влакын дизентерийышт тазыла да вӱр йӧршан пушкедыш гыч

тўнгалеш. Дизентерий дене пеш нелын черланыме годым пушкедыш шыл мушкылтышвўд тўсан лиеш, пеш нелын огыл эртыме годым тазыла да вўр йöршан лиеш. Адакшым дизентерий годым чўчкыдын тўгö лекме шуэш, но пушкедыш огеш лек. Тидлан кöра айдеме каньысырланаш (тенезм) тўнгалеш.

Йоча-влаклан пижше дизентерийын шке ойыртемышыже уло. Изи йоча-влакын дизентерийышт нервный система локтылалтмаш, температура кўзымаш, уш каймаш, шöн шупшкедыме, шўм удан пашам ыштымаш гыч тўнгалеш. Тазыла йöршан шуэн (4—5 гана) пушкедмашат лиеда. Тыгай дизентерийым токсический маныт. Токсический дизентерий пеш шучко да шуэн огыл черле ен первый суткаштак колен кертеш.

Южгунам тазалан шотлымо азан ужава мöртньö гай койшо шонган ужар пушкедыш (ужар тўсан слизьыште тыгыде кал пырче веле лийыт), але тыглай диспептический пушкедыш: ужар тўсан, ош падрашан тазыла пушкедыш тўнгалеш. Диетым шуктен толмо годымат пушкедыш чўчкыдемеш веле. Черле ен явыга, удан кочкаш тўнгалеш, нелытшат иземеш. Тыгай дизентерий 3—4 арня марте шуйнен кертеш. Йоча кангештеш, моло инфекций ваштареш кучедал кертдыме лиеш. Тидлан кöра дизентерий дене пырля пылыш воспалений, шодо воспалений да т. м. лийын кертыт. Тыгай неле осложнений-влак лиймаш деч йочам аралеи кодышашлан шуко моштымаш, вий да жап кўлеш.

Чер уке, а черле уло, манын калык ойла; тидыже теве мом ончыкта: черлын могай улмыжым, тудын ийготшым, состояниижым, адакшым могай условийыште чер пижмашым ончен, кеч-могай черат тўрлö-тўрлö формым пуэн кертеш.

Шуко тўрлö дизентерий гыч ме икмыняр тўн форма нерген гына каласкалеп пуэна.

Тыгат лиеда: йочан дизентерийже кугыенгын семынак эрта, температура чот кўза да пеш чўчкыдын (суткаште 20—30 гана) пушкедыкта, пушкедыш кал деч посна, тазыла да вўр йöршан лиеш. Йоча кажне гана пушкедмыж годым пеш чот пенгыжеш, корштымылан кöра тудо кычкыра. Южгунам тазыла йöршан да шуэнрак вўр йöршан вишкыде пушкедыш лиеш (кечеш 3—4 гана), тыгай пушкедыш вашке огеш пыте.

Диспептический форман дизентерийым, пушкедышыш-

те шуко тазыла лийме пушкедышым, палаш пеш йосо. Южгунам тыглай пушкедышлан шотлен ава йочажым врач деке огеш нанґае, кўлеш мерым огеш ыште, тыгай годым тиде йоча моло йоча-влакланат черым пижыктен кертеш.

Йоча мыняр изи да полышым мыняр вараш кодын пуымо, йочалан тиде чер тунаре лўдыкшö лиеш. Дизентерий годым йочан организмже пеш чот явыга, тудо чер ваштареш кучедал кертдыме лиеш да тўрлö осложнений лийын кертеш (пылыш гыч йогымо воспалений, шодо воспалений, коваштыште чўнчан шўйын йогымо воспалений да молат лиедат), тидлан кöра йоча коленат кертеш.

Изи йоча-влакын нелын эртыше дизентерий чўчкыдынак хроническийыш—эре лийшыш—савырна.

Дизентерий годым черле йоча-влак ик семып огыт тöрлане: чер лушкыдын эрта гын—2—3 арня гыч, нелын эртыме годым—1½ тылзе гыч йоча тöрлана.

Йочам йöршеш тöрланен шумылан тунам гына шотлат, кунам йочан самочувствийже да аппетитше сай лиеш, пушкедмым чарна. Бактеорологический шымлымашым эртарыме годымат дизентерийный палочка-влакым огыт му.

Хронический дизентерий годым чер 2 тылзе марте шуйна. Изи йоча чарныде тазыла йöршан вишкыдым пушкедеш, южгунам гына лапаш гайрак лиеда. Тудо удан кочкеш, чўчкыдын кычалтылеш, шукыж годым шöран кочкыш деч отказатлалтеш, но шинчалан бульоным але селедкым гын, темдымыла кочкеш.

Чарныде пушкедмылан кöра да аппетит уке улмылан кöра йоча явыгаш (дистрофий манме) тўнґалеш, кушмым чарна. Черле йоча нелытше ден виянґмыже шотыштат шке танґашыже деч шенґелан кодеш: мутлан, ик ияш йоча тылзаш гайла веле коеш, шинченат огеш керт.

Хронический дизентерийын куштылгын эртымыж годым т а з ы л а п у ш к е д ы ш ж а п ы н - ж а п ы н, л а ч а к о б о с т р е н и й г о д ы м в е л е лиеда, молыгунамже йочан аппетитше ок пыте да нелытше огеш воло.

Хронический дизентерийын кок формыштат черым шарыше улыт: пушкедышым кўлеш средаш колтен ончымо годым дизентерийный палочкым муаш лиеш.

Д и з е н т е р и й в а ш т а р е ш к у ч е д а л м а ш. Дизентерий ваштареш кучедалмаште эн ончычак арулыкым кучымаш да карме-влакым пытарымаш шотлалтыт. Тид-

лан кӧра окналаш марльым але тасмала вичкыжын пӱчкедыме кагазым сакалаш кӱлеш. Окна рамым да яндам ДДТ дене нӧртымӧ шовыч дене ӱштман, тыге ыштыме дене карме-влак колат. Карме погынымо, тӱланше верым пытарен шогыман, тидлан кӧра чыла вереат арулык верч тыршыман, мушкышвӱдым кышкыме вынемым да шӱк кышкыме ящик-влакым петырыман да нуным шке жапыште эрыктен толман. Комнатыште кинде пудыргым кодыман огыл да уло кочкыш продуктым сайын леведман. Йочалан свежа, кызыт гына ямдылыме кочкышым веле пукшыман; емыж ден фруктым эн ондак йӱштӧ вӱд дене сайын мушман, а вара шокшо вӱдеш когартыман. Азавакшым вашталтымек да шонданыш миен толмек, кидым сайын мушман, молан манаш гын, вет дизентерийный палочка-влак шкенжым тазалан шотлымо енгынат лийын кертеш.

Дизентерий ваштареш кучедалмаште черланымашым шке жапыштыже пален налмаш да черлым больницыш пыштымаш поснак кугу значенийым налын шога.

Диагнозым пален налмаште калым, кӱлеш питательный средаш колтымаш да тудым лабораторийыште ешарен шымлымаш сай полшат, тидланже 2—3 кече веле кӱлеш. Квартирыште йоча пушкедыш чер дене черланен гын, тудлан дизентерий пижмым пален, тудым тунамак больницыш пыштыман. Пушкедмаш йонгылыш пукшымо дене гына тӱнгалын да тидым дизентерий черлан шотлаш ок лий гын, чыла шотыштат шымлен налмеш черлым мӧнгешыжак кодаш лиеш, но тидын годым черлым чыла шотыштат дизентерий годымсо гаяк эскерен шогыман.

Черлын посна кӱмыж-совла, петыртышан кӧршӧк лийшаш. Пушкедышыш хлорный известьым але хлорамины шавыман да тылеч вара 2 шагат гыч веле шонданышке луктын кышкалман. Азавакшым хлорамин улман бачокыш оптыман да тудым шолтыман.

Йочам клеенкым шарыман кроватьыште кучыман, да кӱвар ӱмбаке тӱвыт колтыман огыл. Клеенкым шокшо вӱд дене да шовын дене мушман.

Дизентерий ваштареш кучедалмаште лӱмын эртарыме профилактика шуко полша, тидын годым эреак бактериофагым пуыман. Шошо-кенгеж жапыште кажне 5—10 кече коклан 3 тылзе гыч тӱнгалын 3 ияш марте таза йоча-влаклан бактериофагым пуыман. Шолыш логалше дизентерийный микроб-влакым бактериофаг шулыктара. Бакте-

риофагым сода раствореш шулыктарен, кочмо деч ончыч 2—3 чайный совла дене йўктыман.

Кугурак ийготан йоча-влаклан таблеткан бактериофагым пуаш лиеш. Бактериофагым консультацийыште ыштыше сестра-влак йўктат.

Дизентерийым эмлымаш. Дизентерийым эмлыме годым дизентерийный микроб-влакым пытарыше сульфамидный препаратым (сульфидиным, сульфазолым да молымат) да бактериофагым кучылтман. Эн сайлан диета шотлалтеш. Черлылан сай, куштылго кочкышым пукшыман. Кочкышышто пўсö, шинчалан, шопышо вещества-влак лийшаш огытыл.

Токсический форман дизентерий дене нелын черланыме годым дизентерий ваштареш кучедал кертше сывороткым колтыман.

Черым жапыште тўнгалын пытымеш эмлыме годым дизентерий чер хронический формыш савырнен огеш керт. Сандене пушкедаш тўнгалше йочам тунамак врачлан ончыктыман.

Сульфамидный препарат-влакым йочалан врачын кўштымыж почеш пуыман, врачын кўштымыж деч посна шагал але шуко пуымо годым дизентерийный бацилла-влак ваштареш пуно кучедал кертдыме лийын кертыт.

ОЭ 1959 г.
Акт № 1170

Инв. № 5420

СОДЕРЖАНИЙ

Ончылмут 3
Пижедылше чер нерген умылымаш. 4
Дифтерий 10
Сывороткан чер 15
Коклюш 16
Ырлыган 22
Краснуха 30
Скарлатина 31
Вўдшедра 38
Свинка 40
Дизентерий 40

А. И. Доброхотова

ДЕТСКИЕ ЗАРАЗНЫЕ ВОЛЕЗНИ
на марийском языке

Перевод *М. М. Кирпичникова.*
Редактор перевода *И. Н. Стрельников.*
Обложка художника *А. И. Маринина.*
Технический редактор *Д. К. Курочкин.*
Корректор *О. И. Горбунова.*

Сдано в набор 27|II-1959 г. Подписано к печати 16|IV-1959 г.
Формат бум. 84 x 108 1/32. 1,5. Печ. л. (2,46) Учетно-изд. л. 2,58.
Тираж 2000 экз. Заказ № 46. Цена 80 коп.
Марийское книжное издательство, Йошкар-Ола, Советская, 110.
Типография Министерства культуры Марийской АССР,
г. Йошкар-Ола, Советская, 104.

КНИГАМ ЛУКШО МАРИЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО 1959 ИЙЫШТЕ САНИТАРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНЫЙ ТЫГАЙ КНИГА-ВЛАКЫМ ПЕЧАТЛЕН ЛУКТЕШ:

И. М. Энгельман. «Это очень важно для здоровья». Руш йылме дене.

С. Охотин. «Эмганыме годым первый полыш». Марий йылме дене.

И. Григорьев. «Трахома черым пытарена». Марий йылме дене.

Печатлен лукмо:

Ф. И. Контский. «Врач и больной». Руш йылме дене. Тираж 10.000 экз. Акше 1 т. 75 ыр.

Книга-влакым Книготоргын да Потребкооперацийын магазин-лаштышт налаш лиеш.

80 коп.

30741

Мар. л.
2-1965